

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Geopolitika malých středoasijských
postsovětských států**

Plzeň 2013

Andrea Zlesáková

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

**Geopolitika malých středoasijských
postsovětských států**

Andrea Zlesáková

Vedoucí práce:

Mgr. Lubomír Lupták, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2011

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé diplomové práce panu Mgr. Lubomíru Luptákovi, Ph.D za odborné vedení a rady, které mi poskytl.

Seznam použitých zkratk

Zkratka	Celý název	Český název
CIS/ SNS	Commonwealth of Independent States/ Содружество Независимых Государств (Sodružestvo Něžavisimych Gosudarstev)	Společenství nezávislých států
CST/DKB	Collective Security Treaty/ Договор о Коллективной Безопасности (Dogovor o Kollektivnoj Bezopasnosti)	Smlouva kolektivní bezpečnosti
CSTO/ODKB	Collective Security Treaty Organization/Организация Договора о Коллективной Безопасности (Organizacija Dogovora o Kollektivnoj Bezopasnosti)	Organizace Smlouvy kolektivní bezpečnosti
EurAsEC/JevrAzEs	Eurasian Economic Community/ Евразийское экономическое сообщество (Jevrazijskoje ekonomičekoje soobčšestvo)	Euroasijské ekonomické společenství
GUAM/GUUAM	GUAM Organization for Democracy and Economic Development	GUAM - Organizace pro demokracii a ekonomický rozvoj
OSN	United Nations	Organizace spojených národů
PfP	Partnership for Peace	Partnerství pro mír
SCO/ŠOS	Shanghai Cooperation Organisation/ Шанхайская организация сотрудничества (Šanchajskaja organizacija sotrudničestva)	Šanghajská organizace spolupráce

Obsah

Obsah

1. Úvod	1
2. Teoretická část malé státy	6
2.1. Definice malého státu	6
2.2. Kritéria malosti	11
2.3. Chování malých států v mezinárodním systému	13
2.3.1. Účast malých států v mezinárodních/regionálních institucích	15
2.3.2. Účast v aliancích	17
2.3.3. Neutralita	19
2.3.4. Diplomacie	20
3. Aplikace teorie malých států na státy Střední Asie	22
3.1. Klasifikace států Střední Asie	22
3.1.1. Kazachstán	23
3.1.1.1. Výsledek klasifikace	27
3.1.2. Kyrgyzstán	27
3.1.2.1. Výsledek klasifikace	30
3.1.3. Tádžikistán	30
3.1.3.1. Výsledek klasifikace	33
3.1.4. Turkmenistán	33
3.1.4.1. Výsledek klasifikace	36
3.1.5. Uzbekistán	37
3.1.5.1. Výsledek klasifikace	40
3.2. Chování středoasijských států dle teorie malých států. 40	
3.2.1. Regionální organizace ve Střední Asii	42
3.2.1.1. Společenství nezávislých států (SNS)	43
3.2.1.2. Euroasijské ekonomické společenství (JevrAzES)	44

3.2.1.3.	Šanghajská organizace spolupráce (ŠOS)....	46
3.2.1.4.	Výsledek..... Chyba! Záložka není definována.	
3.2.2.	Participace Středoasijských států v alianci.....	50
3.2.2.1.	Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti (ODKB).....	50
3.2.2.2.	Shrnutí.....	53
3.2.3.	Neutralita.....	54
3.2.4.	Vztah vůči velmocím	55
3.2.4.1.	Kazachstán.....	55
3.2.4.2.	Kyrgyzstán.....	56
3.2.4.3.	Turkmenistán.....	58
3.2.4.4.	Tádžikistán	58
3.2.4.5.	Uzbekistán.....	60
3.2.5.	Shrnutí	61
4.	Zájmy velmocí v regionu Střední Asie.....	64
4.1.	Zájmy Ruské federace	66
4.2.	Zájmy Čínské lidové republiky	69
4.3.	Zájmy USA.....	71
4.4.	Shrnutí	74
5.	Závěr.....	76
6.	Zdroje	79
6.1.	Odborná literatura	79
6.2.	Internetové zdroje	87
7.	Resumé	89

1. Úvod

Uznávaná autorka v oblasti teorie malých států Jeanne Hey ve svém díle *Small States in World Politics* tvrdí: „*Mezinárodní systém prodělal obrovské změny v posledních patnácti letech, které měly zásadní dopad pro zahraniční politiku malých států. Malé státy v současné době požívají větší mezinárodní prestiž, než tomu bylo kdykoli dříve*“ (Hey 2003: 1). V poslední době je znatelný posun v zájmu o problematiku malých států, kdy je viditelný růst odborných publikací a článků na dané téma. Tento zájem akademiků a široké veřejnosti o dané téma je odrazem skutečnosti, že se po rozpadu bipolárního světa změnilo něco důležitého v postavení malých států ve světovém uspořádání (Had, Kotyk 1998: 9). Tato změna je nejvíce markantní při studiu mezinárodního systému, kdy zjistíme, že je tvořen primárně malými státy. Ze 191 členů OSN tvoří až dvě třetiny malé státy, a proto se zdá být téma malých států jako relevantní (Neumann, Gstöhl 2006: 3). I přes snahy autorů vytvořit všeobsahující definici malých států se stále nedaří ucelit toto téma, proto za nejvíce matoucí při studiu tohoto tématu považují nejasné až chaotické definice a kritéria, kde záleží především na tom konkrétním autorovi, jak si kritéria pro určení tzv. malosti státu určí nebo přizpůsobí. Proto je pro zkoumání malých států nutné hned na začátku každé práce definovat, co pro konkrétního autora znamená daný pojem a co konkrétní země musí splňovat, aby mohla být považována za malou.

V roce 1904 anglosaský geograf a vědec Halford J. Mackinder publikoval článek s názvem *Geografická osa dějin* (1904: 421-437), kde představil stěžejní body své teorie. Podle této teorie v oblasti Euroasie leží Heartland, což je podle něho oblast, která má díky své geopolitické pozici a zásobám nerostných surovin takovou pozici, která zajistí velmoci, jež bude Heartland ovládat, možnost stát se světovým hegemonem (Mackinder 1904: 421-437). A

státy Střední Asie se podle Mackinderovy teorie nachází v samém srdci Heartlandu, což z ní dělá strategicky důležitou oblast. Význam Střední Asie stoupl po rozpadu Sovětského svazu, kdy středoasijské státy znovu nabyly nezávislost a staly se právoplatnými členy mezinárodního společenství. Díky neustále se zvyšující globální interdependenci a nutné diverzifikaci zdrojů je dalším důvodem zájmu velmocí o danou oblast nezanedbatelné množství nerostných surovin, které se v oblasti nachází.

Vzhledem k důležitosti Střední Asie pro současnou geopolitiku, a především specifickým týkající se skladby aktérů působících v této oblasti, se jeví zajímavé aplikovat teorii malých států právě na tento region. Autory zabývající se oblastí Střední Asie je možné rozdělit na zastánce širšího pojetí vymezení regionu Střední Asie a zastánce užšího pojetí. Mezi zastánce širšího pojetí patří například Jean-Paul Roux, autor zabývající se historií a dějinami Střední Asie, který do této oblasti započítává tzv. Západní Turkestán, což je dnešních 5 postsovětských republik (Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Turkmenistán, Uzbekistán) a celou oblast směrem na západ od historické Číny dynastie Chan (Afgánistán, Ujgurská oblast - Sin-ť-jang), (Roux 2007: 5). V této práci se budu řídit užším pojetím definice pojmu Střední Asie, kdy budu vycházet z nejčastěji přijímané moderní definice regionu, tedy jako území vymezeného bývalým sovětským prostorem. Na základě toho chápu oblast Střední Asie jako oblast bývalého Západního Turkestánu, tj. Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Turkmenistán a Uzbekistán, tedy země bývalého Sovětského svazu nacházející se ve Střední Asii, tvořící kompaktní geopolitický celek vzhledem ke společné historické zkušenosti, kultuře, podobnému jazyku, či v neposlední řadě podobnému etnickému složení daných zemí. Na základě několika faktorů je možné region Střední Asie chápat i jako transnacionální region, kdy jednotlivé středoasijské republiky mají společné jednotící prvky, které celý region stmelují. Zde bych vyzdvihla především společnou historii nejen během éry Sovětského svazu, ale již

mnohem dříve. Nejsilnějšími sjednocujícími prvky celé oblasti je náboženství (ve všech zemích kromě severu Kazachstánu převládá sunnitský islám) a jazyk (ruština se stala dorozumívacím jazykem během nadvlády SSSR ve všech středoasijských zemích, zároveň napomáhá k homogenizaci celého regionu). V podstatě i národní jazyky jsou si velmi podobné, jelikož všechny kromě tádžičtiny¹ spadají do turkické jazykové skupiny. Další společný prvek můžeme nalézt i v míře demokratizace, jelikož ani v jednom státě se nejedná o liberální demokracie západního typu, naopak zde můžeme velmi často vidět režimy s autoritářskými až totalitními prvky. Také členství ve stejných integračních uskupeních může mít pro daný region jednotící charakter² (vyjma Turkmenistánu, který se jakýchkoli integračních snah straní).

Ačkoliv se může jevit jako nemyslitelné aplikovat teorii malých států na státy jako je Kazachstán, Uzbekistán či Turkmenistán (které jsou svou rozlohou obrovské), i přesto se o to za pomoci kritérií různých autorů pokusím. Tímto se pokusím obhájit svou hypotézu, která spočívá v předpokladu, že ačkoli se státy Střední Asie státy malými na první pohled rozhodně nezdají, můžeme je považovat na základě určitých kritérií a na základě jejich chování za státy malé. Hlavním cílem mé diplomové práce bude systematicky analyzovat chování středoasijských republik v rámci teorie malých států, kterou si vymežím v teoretické části práce.

V teoretické části své práce se pokusím definovat malý stát na základě syntézy přístupů různých autorů zabývajících se touto problematikou. Vzhledem k tomu, že přístup ke zkoumání fenoménu malých států se jeví jako značně nejednotný, bude nutné vymezit kritéria, na jejichž základě budu tento fenomén vymezovat. Kritéria pro vymezení malých států jsem se snažila

¹ Tádžičtina patří do indoevropské jazykové větve.

² Zde bych uvedla především ODKB, JevrAZES, ŠOS.

zkombinovat a syntetizovat tak, aby co nejlépe vyhovovala sledovanému kontextu. Mám-li dosáhnout objektivních výsledků ve vymezení malých či velkých států, je nutné stanovit absolutní kritéria, protože je jednodušší vycházet z jasných čísel. Mezi tato kritéria jsem zařadila: počet obyvatel, podíl HDP na světovém trhu a rozloha státu. Jako relativní kritéria pro potvrzení či vyvrácení mé teze, že středoasijské státy mohou být kvalifikovány jako státy malé, jsem použila rozlohu země v relativním měřítku a Wibergovu definici „malosti“ státu, kdy předpokladem malosti státu je nedostatek vlivu na prostředí, ve kterém se daná země nachází (Wiberg 1987: 339). Současně si zde představíme základní charakteristiky chování typického pro malé státy.

Druhá část mé práce bude čistě empirická. V ní budu aplikovat teorii malých států v pěti případových studiích na pět středoasijských zemí. Tato kapitola bude rozdělena na dvě části. V první části se pokusím o klasifikaci daných států na základě výše zmíněných kritérií, kde zjistím, zda je možné tyto státy na základě rozlohy, počtu obyvatelstva aj. kategorizovat jako státy malé. V další části aplikuji teorii chování malých států na středoasijské republiky – konkrétně na jejich účast v regionálních integračních procesech³, aliancích, neutralitě a na chování vůči velmocím⁴.

V poslední části předkládané práce objasním zájmy velmocí (konkrétně Ruské federace, Číny a USA) za pomoci významných geopolitických teorií v oblasti Střední Asie.

Teoretická část mé práce vychází především z cizojazyčných zdrojů – sborníků *Small states in international relations* od Christine Ingebritsen, Ivera

³ Vzhledem k tomu, že většina států (krom Turkmenistánu) se v daném regionu v regionálních organizacích a aliancích angažuje podobně, tak toto chování nebudu popisovat v 5 případových studiích, jako tomu bylo v předchozí části či té následující, kde není možné tyto státy a jejich chování i konkrétní čísla sumarizovat, tak jako je to možné v rámci jejich chování v mezinárodních organizacích a aliancích. Toto zjednodušení je zapříčiněno nedostatečným prostorem vymezeným pro tuto práci.

⁴ Jedná se o světové velmoci - Rusko, USA a Čínu, což jsou země angažující se v daném regionu.

Neumanna a Sieglinde Gstöhl; *Small states in World politics* od Jeanne A. K. Hey. Dále nesmím zapomenout na české zdroje, konkrétně jde o publikace *Malé země, velcí sousedé* od Miloslava Hada a Václava Kotyky a *Tvorba a analýza zahraniční politiky* od manželů Drulákových a článek od Petra Druláka *Co dělat, když jste malý*. V empirické části své práce budu nejčastěji vycházet z děl Slavomíra Horáka, který se specializuje na oblast Střední Asie ze sborníku Petry Kuchyňkové a Tomáše Šmída *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru* a také z cizojazyčných článků.

2. Teoretická část malé státy

S tvrzením Jeanne Hey „*dnešní svět je tvořen z větší části malými státy*“ (Hey 2003: 3) mi nezbyvá nic jiného než souhlasit, a proto se ve své diplomové práci pokusím aplikovat teorii malých států na mnou vybranou oblast Střední Asie a s tím spojené země - Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Turkmenistán a Uzbekistán. Může se jevit nemyslitelné aplikovat tuto teorii na Kazachstán, který je rozlohou velmi rozsáhlý, či Uzbekistán, který by mohl být podle některých autorů např. Aliho Naseera Mohameda (2002: 1-4), považován za středně velký, či v evropském měřítku za velký stát. Avšak je zde několik kritérií, na základě nichž je možné tuto teorii aplikovat i na bývalé postsovětské středoasijské republiky.

2.1. Definice malého státu

Malé státy lze definovat na základě různých kritérií a často záleží na konkrétním autorovi, jak si kritéria pro určení tzv. malosti státu určí nebo přizpůsobí. Neexistence shody mezi autory na kritériích, podle kterých by mělo docházet k definování malého státu, vytváří další problém v jeho definici, a pojem malý stát bývá často užíván velmi flexibilně. I přes tuto nesnázi se v následující části pokusím definovat termín malý stát na základě rozličných kritérií definovaných různými autory, kteří se zabývají problematikou malých států a jejichž metody bývají nejčastěji používány.

I přes neshody v definici a navzdory absenci všeobecně platných kritérií malosti států se odborníci shodují na základním rozdělení na: a) absolutní kritéria malosti (též nazývána jako kvantitativní kritéria) a za b) relativní kritéria

malosti (označována také jako kvalitativní kritéria). Někteří autoři používají především kvantitativní metody pro definování malého státu, jelikož na základě těchto kritérií je možné jasně určit, zda se jedná o stát malý či velký, a proto se jejich použití pro mnohé autory jeví jako jednodušší cesta. Mezi kvantitativní metody můžeme zařadit veškerá kritéria řídící se čísly, např. rozloha země, počet obyvatel, velikost armády, HDP atd. Naopak kvalitativní metody se nezabývají pouze čísly, ale také kvalitou života, politického systému, vzdělání atd. Ve své práci nebudu používat pouze jednu z těchto metod, ale pokusím se vytvořit vlastní metodu zkombinovanou z různých již používaných kritérií, abych docílila co nejlepšího a nejpřesnějšího výsledku.

Na začátek bych ještě chtěla upozornit na častý problém některých autorů, a to zaměňování pojmu malý stát za stát slabý. Malý a slabý stát jsou ve své podstatě dva naprosto odlišné pojmy. O malém státu hovoříme v souvislosti s jeho chováním v mezinárodním prostředí, tedy v tom smyslu, že splňuje určitá kritéria, která poté determinují jeho chování v MS. Naopak slabost státu je charakterizována spíše slabostí jeho politického systému, resp. je hodnocen a definován procesy probíhajícími uvnitř sebe samého. Samozřejmě malý stát může být zároveň i státem slabým, nicméně z definičního hlediska je podstatné, že tyto dva výrazy nelze chápat jako synonymní (Handel 2006: 149-152). Stát, který je ve všeobecné praxi považován za malý, může být zároveň v určité sféře či ohledu státem silným. Zde jako příklad uvedu Kuvajt, který je dle kvantitativních kritérií (rozloha země, počet obyvatel, velikost armády...) řazen mezi státy malé. Naopak v oblasti vývozu ropy a regulace jejích cen je mnohem významnější než například Německo, které rozhodně není považováno za slabý a malý stát (Hey 2002:1).

Manželé Drulákoví ve své knize *Tvorba a analýza zahraniční politiky* poukazují především na moc státu. Podle autorů se „malostí myslí především nedostatek moci jako schopnosti ovlivňovat jednání druhých podle vlastních záměrů“

(srov. Drulák, Druláková 2007: 60; Wiberg 1987: 339). Na základě tohoto tvrzení můžeme usuzovat, že malý stát rovná se ne zrovna mocný stát. Podle výše popsaného (případ Kuvajtu) nám může být jasné, že to není pravidlem a také malý stát může být státem mocným a ovlivňujícím mezinárodní dění. Tito autoři se zabývají výzkumem malých států na základě dvou nejzákladnějších přístupů - absolutního a relativního přístupu.

Absolutní přístup používá taková kritéria, která umožní rozdělit státy na malé, střední a velké. Tato kritéria nám podají jasné číslo, na základě něhož budeme moci stát zařadit do skupiny malých států či nikoli. Například Jeanne Hey, Petr Drulák, Iver Neumann a Sieglinde Gstöhl (srov. Drulák 1997: 6-7; Hey 2002: 3; Neumann, Gstöhl 2006: 7-9) poukazují na možné problémy tohoto přístupu, neboť ne vždy se výsledky z jednotlivých kritérií jednoznačně shodují. Tedy můžeme mít stát s velkou rozlohou a malým počtem obyvatel, nebo naopak stát malý rozlohou i počtem obyvatel, avšak velmi geostrategicky významný. I zde platí, že každý autor vybírá jiná kritéria, podle kterých malý stát definuje. Bohužel to stejné platí i o číselných hodnotách (ukazatelích), které si autoři velmi často definují zcela rozličně, tudíž dochází i ke zcela rozličným výsledkům.

Za dolní hranici „malosti“ můžeme považovat počet obyvatel pod 1,5 milionu obyvatel. Ali N. Mohamed (2002: 2-3) definoval státy s počtem obyvatel menším než 1,5 milionu jako mikrostáty. Jako horní hranice bývá všeobecně uznáváno 15 miliónů obyvatel (Had-Kotyk 1998: 9). Ale například významný autor a badatel z oblasti malých států David Vital tuto hranici ještě rozšířil a rozdělil malé státy do dvou skupin podle počtu obyvatel, přičemž pro každou z nich vytvořil jiné kritérium „malosti“:

- a) První skupinou malých států jsou ekonomicky rozvinuté státy, jejichž populace dosahuje 10-15 milionů obyvatel. Do této skupiny můžeme zařadit Belgie, Švýcarsko, Rakousko atd. (Vital 2006: 81).

b) Druhou skupinu tvoří nerozvinuté státy, jejichž populace může dosahovat až 30 milionů, a i přesto je dle Vitala možné tyto státy zařadit mezi státy malé. Do této skupiny Vital řadí státy jižní a střední Ameriky (krom Brazílie a Mexika), dále také arabské státy a státy Afriky krom Nigérie (ibid: 81).

Relativní shodu mezi badateli můžeme najít ohledně velikosti teritoria státu. Zde se teoretici shodli s politickými geografy, kteří definovali malé státy jako ty, jejichž rozloha nepřesahuje 150 000 km² a není menší než 25 000 km² (Romancov 2004: 425).

U dalšího kritéria nepanuje taková shoda jako u předchozích dvou, proto zde budu vycházet z nejvýznamnějšího autora – Karla Deutsche, který se domnívá, že malým státem je takový stát, jež se na světovém HDP podílí méně než 1% (Kotyk, Had 1998: 10; Maas 2008: 71).

Na základě relativních kritérií nelze o daném státu všeobecně a s konečnou platností říci, zda se jedná o stát malý či velký. Tato specifikace vždy záleží na konkrétní situaci v regionu nebo v mezinárodním systému. *„Smysl tohoto přístupu spočívá v tom, že někdy v rozporu s intuicí označuje za malé či velké takové státy, u nichž bychom to v případě opominutí kontextu nečekali. Pokud mluvíme o určitých tendencích společných malým státům, a často vidíme případy, kdy se malé státy těmto tendencím vymykají, je třeba si položit otázku, zda v těchto případech jsou státy v daném kontextu skutečně malé“* (Drulák 1997: 7). Podle manželů Drulákových (2007: 63) záleží především na obsahu vztahu státu A ke státu B (zda se jedná o oblast bezpečnosti, obchodu...) a na subjektech vztahů – jak velká je nerovnost vztahu státu A ve vztahu ke státu B s ohledem na zmíněný obsah. Zde autoři uvádějí příklad Vietnamu, který je vůči Číně malým státem, ale vůči Kambodži velmocí. Tedy v rámci relativních kritérií záleží na dané situaci. Toto kritérium je v

předkládané práci velmi důležité, jelikož i relativně velké státy jako je Uzbekistán či Kazachstán mohou být považovány za státy malé právě na základě těchto relativních kritérií, neboť vůči sousednímu Rusku jsou tyto státy opravdu malé i přes svou velikost.

Håkan Wiberg v článku o bezpečnosti malých národů definuje relativní kritérium předpokladem, že malým státem je takový stát, jež nedisponuje dostatečným vlivem na prostředí, ve kterém se nachází, nebo naopak disponuje vysokou senzibilitou na prostředí a vlivy, ve kterém se daný stát nachází (Wiberg 1987: 339).

Kishan S Rana (2007: nestránkováno), bývalý indický ambasador, definoval čtyři kritéria, která by badatelům měla pomoci snadno rozeznat a definovat, zda se jedná o stát malý či nikoli:

- 1) Počet obyvatel – ten by se podle Kishana Rany měl pohybovat od 1, 5 do 5 milionů obyvatel. Pokud toto stát splní, je možné ho považovat za stát malý.⁵
- 2) Rozloha státu – toto kritérium velikosti státu se jednodušeji aplikuje na ostrovní státy. Rana poukazuje na problém mnoha států, kdy populace není nijak vysoká, avšak stát disponuje velkým teritoriem, které není schopen kontrolovat a díky čemuž se mohou na periferiích daných států vyskytovat problémy jako je kriminalita, ilegální obchod aj.
- 3) Zdroje – Kishan Rana považuje za nutné rozlišovat mezi malými zeměmi, které mají velké nerostné bohatství (kde jako příklad uvádí Kuvajt nebo Katar), a mezi zeměmi, které nedisponují téměř žádným nerostným bohatstvím (Namibie, Botswana), jelikož oba typy zemí čelí naprosto jiným problémům.

⁵ Zde je vidět, že opravdu záleží na autorovi, jak si definuje kritérium počtu obyvatel a od toho se odvíjející kritérium „malosti“ státu.

- 4) Zranitelnost – zde se jedná podle názoru mého i názoru autora o velmi subjektivní hodnocení. Zranitelnost může být potenciální nebezpečí v důsledku nízkého politického vývoje (například nedávné získání nezávislosti), špatná infrastruktura, nedostatek lidských zdrojů atd. (2007: nestránkováno).

Ranova definice malých států by se dala považovat za kombinaci absolutních a relativních či kvalitativních a kvantitativních metod.

Dalším faktorem, který napomáhá definici malého státu, je tzv. idea percepce, neboli subjektivní hodnocení sebe sama nebo vnímání ostatními. Idea percepce odráží určité domněnky a představy, které o státu panují, nebo které o sobě daný stát má (příslušníci státu, vládcí atd.) (Hey 2002: 3). Podle Roberta Rothsteina je možné za malý stát považovat takový stát, který sám uznává, že není schopen zajistit vlastní bezpečnost svépomocí a proto se musí fundamentálně spoléhat na pomoc jiných států či institucí. Keohane (2006: 55-61) argumentuje trochu jinak, ale i tak je jeho argument založen na subjektivním vnímání daného státu: „*Malým státem je ten stát, jehož vůdčí představitelé zdůrazňují, že nejsou schopni sami nebo v malé skupině vytvořit významné dopady na mezinárodní systém*“ (Keohane 2006: 56). Ačkoli Keohane i Rothstein definují subjektivní kritéria chápání státu jiným způsobem, oba se ve své definici zabývají psychologickou stránkou, která by měla doplňovat objektivní kritéria „malosti“ států.

2.2. Kritéria malosti

Jak jsem již zmínila výše a jak i mnozí autoři ve svých knihách píší, před začátkem zkoumání států jako fenoménu malých států je nutné vytvořit

kritéria, na jejichž základě budeme moci určit, zda se opravdu jedná o malé státy či nikoliv. V této práci se pokusím co nejlépe zkombinovat a syntetizovat kritéria různých autorů tak, aby co nejlépe vyhovovala sledovanému kontextu.

Mám-li dosáhnout objektivních výsledků ve vymezení malých či velkých států, je nutné stanovit objektivní kritéria (kvantitativní), protože je jednodušší vycházet z jasných čísel. Mezi tato kritéria jsem zařadila:

- a) Počet obyvatel. V počtu obyvatelstva budu vycházet z Davida Vitala (2006: 81) a jeho druhé skupiny⁶, kdy malý stát je dle Vitala stát s obyvatelstvem do 30 milionů.
- b) Podíl HDP na světovém trhu. Zde budu vycházet z Karla Deutsche, který se domnívá, že malým státem je takový stát, jež se na světovém HDP podílí méně než 1% (Kotyk, Had 1998: 10; Maas 2008: 71).
- c) Rozloha státu. Budu vycházet z všeobecně přijímané definice politických geografů, tedy 150 tisíc km² (Romancov 2004: 425).

Samozřejmě bude jednodušší vyvodit závěr na základě těchto absolutních kritérií, ale pro potvrzení nebo vyvrácení své teze v předkládané práci použiji i relativní definici (kritérium), ve které využiji Widbergovu tezi, kdy předpokladem „malosti“ státu je nedostatek vlivu na prostředí, ve kterém se daný stát nacházejí (Wiberg 1987: 339). Rozloze či velikosti teritoria se budu věnovat i v relativním měřítku, jelikož při hodnocení výběru konkrétního státu/oblasti je nutné brát ohled i na prostředí, ve kterém se dané státy nachází. Vybraný stát by tedy mohl dosahovat rozměrů velkého státu (dle absolutního kritéria), ale v našem kontextu, kdy všech pět států leží v oblasti Střední Asie a jejich sousedem je Ruská federace a nedaleko Čína či Indie, je nutné absolutní kritérium relativizovat. Zařazení například Uzbekistánu mezi

⁶ Vycházím z předpokladu, že státy Střední Asie nepatří k velmi vyspělým státům, abychom je mohli zařadit do první skupiny po bok Belgie, Lucemburska či Švýcarska. Všech 5 středoasijských států je příjemcem pomoci Asijské rozvojové banky (<http://www.adb.org/countries/main>, 24. 2. 2013).

velké státy, ač v evropských měřítkách by mezi ně jistě patřil, by v asijském měřítku nebylo zcela logické.

2.3. Chování malých států v mezinárodním systému

Je velmi těžké říci, jak se malé státy chovají, avšak empirické výzkumy prokázaly, že jisté shodné znaky chování malých států v mezinárodním systému existují. Samozřejmě se ne všechny malé státy chovají stejným způsobem, avšak můžeme mezi nimi nalézt jisté paralely a pravidelně se opakující vzorce chování. Vzhledem k tomu, že malé státy nedisponují takovými kapacitami jako velmoci (vojenské kapacity, ekonomické atd.), tak se nejsou schopny prosazovat stejně⁷ jako například USA, které jsou považovány za současnou supervelmoc, nebo Německo. Tudíž k prosazení svých zájmů na mezinárodním poli používají jiné strategie, díky kterým se mohou stát významným hráčem mezinárodního systému.

Základní premisou každého státu je podle realistů přežití, tedy zajištění vlastní bezpečnosti. Zde se malé státy vymykají čistě realistickému/neorealistickému pohledu, kdy jsou státy nuceny bojovat o vlastní přežití v anarchickém mezinárodním systému, ve kterém neexistuje žádná nadřazená autorita, která by dohlížela na pořádek v systému stejně tak, jako se tomu děje v rámci domácí politiky států. V anarchickém mezinárodním systému je každý stát odkázán pouze sám na sebe a nikdo nemůže nikomu trvale důvěřovat, proto si státy zajišťují svou bezpečnost svépomocně (Waltz 1979). Hlavním cílem všech států je zajištění jejich vlastní bezpečnosti, jelikož přežití je nezbytnou

⁷ Mezi malé státy je některými autory řazen i Izrael, především pro jeho malou velikost. Jeho vojenské vybavení se ale vymyká běžnému standardu malých států. Na základě toho je jednou z nejaktivnějších a nejagresivnějších zemí nejen v jeho regionu, ale i v globálním měřítku. Schopnost takto malého státu se silně prosadit na poli mezinárodní politiky je spíše výjimkou nežli standardem (Hey 2003: 2-3).

výchozí podmínkou pro realizaci všech ostatních zájmů státu. Aby si státy zajistily vlastní přežití, musí kumulovat mocenské prostředky a být proto připraveny na jakoukoli eventualitu, která může v anarchickém mezinárodním prostředí nastat (Dunne – Schmidt 2001: 153).

Vzhledem k tomu, že se většinou jedná o státy malé a vojensky nedostatečně vybavené, tak nemohou potvrdit tento realistický/neorealistický předpoklad, jelikož by stejně podlehly mocensky silnějšímu. Z tohoto důvodu malé státy odmítají anarchický mezinárodní systém a naopak prosazují vznik mezinárodních institucí a organizací, vytváření mezinárodních norem a jejich dodržování, neboť spoléhají na to, že mezinárodní normy a právo jsou schopny uchránit jejich existenci.

Mezi základní znaky charakteristiky chování v rámci zahraniční politiky malých států můžeme zařadit:

- narozdíl od velkých států je zratelná malá participace ve světovém dění a zratelná spíše vyčkávací taktika (Drulák 1997: 7)
- malé státy odsuzují použití síly v mezinárodním systému, což je zapříčiněno jejich neschopností ji použít (ibid: 7)
- zaměření zahraniční politiky na dění ve vlastním regionu a pouze na některé cíle, jelikož malé státy vzhledem ke své velikosti a kapacitám nejsou schopny prosadit větší globální cíle (Hey 2003: 5)
- intenzivní zapojení do mezinárodní ekonomiky a ekonomické integrace
- kladení důrazu na diplomatické a ekonomické nástroje zahraniční politiky než na vojenské prostředky (ibid: 5)
- prosazování mezinárodního práva, vytváření mezinárodních institucí a organizací, vytváření mezinárodních norem (srov. Drulák 1997: 7; Hey 2003: 5)

- dohled nad dodržováním mezinárodních norem a práva, které jim zajistí bezpečnost a přežití (Drulák 1997: 7)
- neutralita (ibid:7)
- důvěra v mocnosti v oblasti zajištění jejich bezpečnosti, partnerství a zdrojů, protože právě mocnost je schopná těmto relativně slabým státům zajistit většinu aspektů nutných pro přežití v MS (Hey 2003: 5)
- snaha o předcházení konfliktů, jelikož případný konflikt by mohl daný stát zcela zničit (ibid: 5)
- významné zapojení v mezinárodní ekonomice, která těmto státům poskytuje větší možnosti. Právě nedostatek půdy a s tím spojený nedostatek surovinových zdrojů a malý trh způsobuje větší nutnost otevřenosti vlastního trhu než u států velkých (Hey 2003: 5).
- malé státy participují především v organizacích, kde platí 1 stát = 1 hlas, tudíž jsou tyto státy v koalici schopné přehlasovat i mnohem silnější státy - např. skupina států známá pod pojmem Visegrádská čtyřka (Valné shromáždění OSN hlasuje tímto stylem), (Drulák 1997: 7)
- vynaložení větší snahy na zdroje k zajištění bezpečnosti a přežití v mezinárodním systému, což je spojeno se slabostí vlastní armády a nedostatkem zdrojů malých států (srov. Drulák 1997: 7; Hey 2003: 5)

2.3.1. Účast malých států v mezinárodních/regionálních institucích

Většina autorů a teoretiků (srov. Hey 2003: 5-9; Neumann, Gstöhl 2006: 19-21; Mohamed 2002: 6-14; East 1973: 560) se shoduje, že hlavním zájmem většiny malých států je členství v mezinárodních organizacích (ať už to jsou aliance či organizace na zajištění kolektivní bezpečnosti). Právě účast v těchto organizacích potvrzuje daným státům jejich nezávislost a poskytuje možnost

zasahovat do rozhodování v mezinárodním systému. Vzhledem k tomu, že mnoho organizací se řídí pravidlem formální rovnosti všech států (především OSN, která je pro malé státy jistým standardem), je pro tyto státy velmi výhodné participovat v daných institucích, neboť zde mají stejný hlas jako například USA nebo Rusko, které jsou rozlohou a počtem obyvatel mnohonásobně větší než malé státy. Z tohoto důvodu jsou malé státy schopny prosadit i pro velmoci relativně nezajímavá témata (*low-key*), jako například enviromentalismus aj. (Ingebritsen 2006: 289). Malé státy se za pomoci participace v mezinárodních organizacích snaží chránit své národní zájmy a především stabilitu v regionu, dále také dosáhnout mezinárodního uznání v rámci zahraničněpolitické aktivity (především, jak již bylo řečeno, *low-key* témata), tudíž jsou v mezinárodních organizacích velmi aktivní (Christos 2008: 95; Henrikson 1999). Vzhledem k tomu, že malé státy v současné době tvoří minimálně polovinu států v mezinárodním systému, se často stávají hybatelem či rozhodující silou v rámci témat, která je zajímají, např. vytváření mezinárodního práva, mezinárodních norem, institucí atd.⁸ (Christos 2008: 93-95). Malé státy nejsou aktivními spojenci pouze v rámci organizací kolektivní bezpečnosti, ale také v rámci různých ekonomických organizací a obchodních uskupení, celních zón aj., které jim usnadňují čelit ekonomickému zaostávání a nesoběstačnosti, což je způsobeno jejich malým trhem. Právě vstup do těchto uskupení jim umožňuje přístup k většímu trhu, a proto je pro tyto státy výhodné být členy vícero takovýchto uskupení⁹, jelikož mohou čerpat vícero výhod z členství pro ně plynoucích a s tím spojený větší dosah na světovém trhu (Drulák a Druláková 2007: 50).

⁸ Malé státy v mezinárodních organizacích vytvářejí různé koalice a bloky pro snazší prosazení vlastních cílů (Visegrádská čtyřka, GUAM...)

⁹ Účast ve vícero ekonomických uskupeních může vytvářet *noodlebowl effect* (efekt nudlové mísy), který je známý především v Asii a Africe, kde se členství jednotlivých států v organizacích překrývají a v konečném důsledku je členství spíše kontraproduktivní (Waisová 2009: 327-330).

2.3.2. Účast v aliancích

Aliance patří mezi nástroje kolektivní obrany, kdy se dva nebo více států domluví na spolupráci v bezpečnostních otázkách a případné pomoci při ohrožení jednoho ze států. Tvorba aliancí patří již od pradávna k velmi tradičním strategiím a především ke strategiím mocensky slabších států. Tyto státy vytváří aliance za účelem vlastní ochrany v případě pocitu ohrožení, jelikož samostatně by se tyto státy nebyly schopny ubránit. Můžeme rozlišovat dva typy aliancí, ve kterých participují malé státy. Prvním typem jsou aliance složené pouze z malých států, avšak ve skutečnosti tyto aliance nemají mnoho šancí na přežití (v minulosti například Malá dohoda). Jako mnohem účinnější se pro malé státy jeví aliance s velmocí, která má roli ochránce (Henrikson 1999: 30-31). Malé státy se velmi často v případě ohrožení připojují na stranu silnějšího – silnější aliance *„i přesto, že vědí, že jejich rozhodnutí celkový výsledek neovlivní, avšak nechtějí se ocitnout na straně poražených. To by s velkou pravděpodobností znamenalo jejich totální zničení“* (Drulák, Druláková 2007: 64). Realisté tento způsob zajištění bezpečnosti nazývají strategií *bandwagoningu*. Malé státy se velmi často zapojují do aliancí, ve kterých participuje velmoc, neboť právě velmoc je schopná poskytnout určitý stupeň ochrany (Neumann; Gstöhl 2006: 13). V alianci s velmocí mohou státy hrát různé typy spojenců. Například supervěrné spojence, které hrají státy Střední Asie v alianci¹⁰ s Ruskem. Tedy jedná se o takové spojence, kdy státy dobrovolně podřizují svou zahraniční politiku velkému spojenci – v našem případě Rusku - a za to žádají výhody a odměny.¹¹ Nespolehlivé spojence, kdy

¹⁰ Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti (ODKB) je často považována za nástroj Ruska k vyrovnání vlivu (balancování) Severoatlantické aliance.

¹¹ Tato spolupráce je podle realistů možná pouze po dobu její výhodnosti a většina těchto dohod a organizací jsou pouze nástrojem Ruska na udržení a zvýšení svého vlivu v dané oblasti a v celém MŠ. Též pro státy Střední Asie je výhodnější spolupracovat s Ruskem, které vykupuje jejich suroviny, dodává jim levnější zbraně, poskytuje nenávratné půjčky, podporuje místní režimy, než se Západem, který na oplátku žádá demokratizaci režimů. Odklon středoasijských států po 11. září 2001 od proruské orientace a jejich následný návrat k proruské orientaci potvrzuje Waltzův předpoklad, že

se malé státy snaží vydírat velmoc, agresivní spojence, otravné spojence až po impotentního spojence, kterým by se mohl jevit Tádžikistán, což je takový stát, který zvyšuje svou moc na základě své slabosti (stát tvrdí, že se zhroutí, pokud mu nebude poskytnuta pomoc od většího státu), a tím se dostává k řadě výhod oproti ostatním státům (Drulák, Druláková 2007: 65-67). Důvodem, proč se tyto malé středoasijské státy spojují právě s Ruskem a ne třeba s USA, je jejich společná minulost, geografická blízkost a také podobné politické zřízení – ani v jednom státě se nejedná o liberální demokracie západního typu, ačkoliv se Rusko po rozpadu SSSR o vytvoření demokratických institucí snažilo. Ve středoasijských republikách můžeme velmi často vidět režimy s autoritářskými až totalitními prvky, např. Turkmenistán bývá západními autory považován za sultanistický režim. A jak Petr Drulák (1997: 6-7) připomíná, pro malé státy je vždy lepší spojovat se se státy s podobným typem zřízení¹².

Nejen pro malé státy je výhodné spolupracovat s velmocí, ale též velmoci mohou plynout výhody ze vztahu patron-klient:

- 1) Ekonomické a politické výhody pro danou velmoc – odbytiště pro své nekonkurenceschopné zboží nebo levný nákup surovin z malého státu
- 2) Obsazení strategického území
- 3) Malý stát se stane ideovým spojencem velmoci – spojuje je podobný princip moci v daném státu

státy spolu spolupracují pouze do té doby, dokud je to pro ně výhodné. A v tuto chvíli je spolupráce výhodná pro obě strany. Nejvíce znatelný byl odklon Uzbekistánu a jeho pozastavení členství v JevrAZES a jeho následný návrat k proruskému smýšlení po roce 2005 (což bylo samozřejmě způsobeno výhodami, které Rusko Uzbekistánu poskytlo nejen v této organizaci, ale též v ŠOS, kde byl Uzbekistán nejslabším členem do roku 2004, kdy na summitu ŠOS v Taškentu, bylo rozhodnuto o přemístění protiteroristického centra právě do Taškentu. Tímto krokem chtěla Moskva dosáhnout posílení svého vlivu právě v Uzbekistánu (Horák 2009: 154-165).

¹² Samozřejmě v našem případě se jedná také o nátlak ze strany Ruské federace, ale tomu se budu věnovat v jiné části této práce.

- 4) Spojenectví s malými státy může zvýšit prestiž velmoci a spolu s tím rozšířit i sféru vlivu velmoci (srov. Drulák, Druláková 2007: 65-67; Christos 2007: 95).

Z výše popsaného vyplývá, že ze spojenectví s velmocí netěží pouze malé státy, jak by se zprvu mohlo zdát, ale též velmoci, které si za pomoci vlivu v malých státech zvyšují svou prestiž a sféru vlivu. Dále samozřejmě nemůžeme zapomenout na ekonomické výhody plynoucí ze spolupráce s malým státem.

Tvorba aliancí je stejně jako neutralita dlouhodobě chápána jako stěžejní nástroj zahraniční politiky malých států. Avšak v současné době nové aliance nevznikají (ani nově vyhlášené a uznané neutrální státy), proto můžeme předpokládat, že tyto dvě strategie jsou částečně překonány a postupně nahrazovány novými strategiemi, jako např. vytvářením ekonomických uskupení, celních zón aj. (Henrikson 1999: 33-34). Většina západních států se snaží včlenit do již vzniklých aliancí – NATO, v našem případě se jedná o ODKB.

2.3.3. Neutralita

Neutralita stejně jako tvorba aliancí patří k nejstarším strategiím malých států. Neutralita je pro tyto státy typická, a to především z důvodu jejich militární nevybavenosti a nedostatku mocenských zdrojů. Z těchto důvodů se malé státy chtějí vyhnout jakýmkoli ozbrojeným konfliktům, které by je mohly zcela zničit, a tak vyhlásují neutralitu (Wivel 2009:7).

Neutralita existovala již před její kodifikací Haagskými úmluvami v roce 1907, kdy byla dodržována na základě obyčejových norem mezi státy. V současné

době je neutralita značně přežitým pojmem, jelikož mezistátní války nejsou považovány za legitimní prostředek zahraniční politiky, jako tomu bylo v době podpisu Haagských úmluv, a proto se mezistátní války v Evropě a civilizovaném světě téměř nevyskytují. V současné době se neutralita a povinnosti z ní plynoucí upravují různými obyčejovými normami. Neutralitu je možné rozdělit na za a) prostou – ta je vyhlášována pouze na určitý konflikt, nebo na za b) trvalou – kde, jak již z názvu vyplývá, se jedná o trvalé vyhlášení neutrality na všechny konflikty. Neutralitu je možné vyhlásit jednostranně (stát vyhlásí svou neutralitu), nebo na základě mezinárodní smlouvy, která obsahuje závazek neutrála dodržovat neutralitu a zároveň závazky ostatních států tuto neutralitu respektovat a dodržovat. Nejvíce neutrálních států můžeme nalézt v Evropě¹³ (Drulák, Druláková 2007: 66-70). *„Po studené válce se koncept neutrality jeví – především v souvislosti s integračními a globalizačními procesy – jako koncept vývojem překonaný“* (Had, Kotyk 1998: 12). Na území námi vymezené Střední Asie se vyskytuje pouze jeden stát, který vyhlásil neutralitu – Turkmenistán.

2.3.4. Diplomacie

Vzhledem k nedostatečným kapacitám malých států v mezinárodním systému je patrné, že se nebudou prosazovat tvrdou silou. Jediný způsob, jak mohou tyto státy dosáhnout mezinárodního uznání a zviditelnění, je prosazení se za pomoci soft power, kdy se snaží prosazovat různá pravidla, normy, mezinárodní právo, tedy jejich síla se zakládá na normativním základu. Z tohoto důvodu malé státy velmi často v rámci různých organizací přebírají

¹³ V Evropě se nachází 5 neutrálních států: Finsko, Irsko, Rakousko, Švédsko a Švýcarsko. Během druhé světové války vyhlásily prostou neutralitu (tedy neutralitu týkající se pouze 2. světové války) Belgie a Norsko <http://www.euractiv.cz/bezpecnost-a-spravedlnost0/link-dossier/neutrln-stty-eu>, 20. 2. 2013.

roli diplomatů, mediátorů a prostředníků, kde se snaží vytvořit diskusi s různými znesvářenými aktéry. Právě nedostatek vojenských kapacit může být vyrovnán působením jako obhájce mezinárodních norem a práva, jelikož malý stát nebývá považován za možnou hrozbu či konkurenta, a proto jsou státy otevřeny diskusi a možné nápravě za pomoci těchto prostředníků (Wivel 2010: 10).

Protože toto chování není ve státech oblasti Střední Asie nijak výrazné či troufnu si říci významné, tak se mu nebudu více věnovat, jelikož se nejedná o studii malých států jako světového fenoménu, ale o studii zaměřenou na konkrétně danou oblast, ve které je téma diplomacie značně opomíjeno.

3. Aplikace teorie malých států na státy Střední Asie

V této části práce se zaměřím na aplikaci kvantitativních a kvalitativních kritérií vymezených v předešlé části práce. Po zjištění, zda se na základě těchto měřítek jedná o malé státy či nikoliv, aplikuji teorii malých států na chování těchto států v daném regionu, tedy konkrétně účast v regionálních integračních procesech, účast v aliancích, vyhlášení neutrality. Následně se zaměřím na vztah středoasijských států vůči velmocím angažujícím se v daném regionu (resp. Rusko, Čína a USA), jelikož dalším znakem malých států je spojování se (resp. spolupráce) se silnějšími partnery, kteří jsou schopni vynahradit malým státům jejich militární nevybavenost, ekonomickou slabost aj. Ze všeho výše popsaného vyvodím výsledek své hypotézy, ve které se domnívám, že je možné tyto středoasijské státy považovat za státy malé jak na základě statistických charakteristik, tak i na základě jejich chování v mezinárodním systému a jejich vztahu vůči dominantnějším hráčům v mezinárodním systému.

3.1. Klasifikace států Střední Asie

V této části budu klasifikovat pět středoasijských států v pěti případových studiích na základě kritérií, která jsem si vymezila v předešlé části. Měřítka malosti států jsem si výše rozdělila na absolutní a relativní, přičemž začnu těmi absolutními, jako je počet obyvatel daného státu, kde vycházím z Davida Vitala, dle kterého je malý stát takový, jehož obyvatelstvo nepřesahuje počet 30 milionů. Druhým absolutním kritériem je podíl HDP na celosvětovém trhu, kde čerpám z Karla Deutsche, podle kterého je malý stát takový, který se nepodílí ani 1% HDP na celosvětovém trhu. Posledním absolutním kritériem je

rozloha státu, která je determinována 150 tisíci km². Následně přejdu k relativním kritériím, kde se zaměřím na rozlohu státu v ohledu na prostředí, ve kterém se daný stát nachází. Posledním kritériem, které jsem si pro tuto práci zvolila, je Widbergova definice malého státu, ve které tvrdí, že malým státem je takový stát, jež nedisponuje dostatečným vlivem na prostředí, nebo naopak disponuje vysokou senzibilitou na prostředí a vlivy, ve kterém se daný stát nachází (Wiberg 1987: 339).

3.1.1. Kazachstán

Kazachstán je největším státem regionu Střední Asie. Jeho území zabírá plochu 2,7 milionu km². Kazachstán má suché kontinentální klima s velkými rozdíly teplot mezi horkými léty a chladnými zimami. Na rozdíl od ostatních čtyř zemí můžeme na území Kazachstánu najít všechny typy povrchů – pohoří, stepi, nížiny i pouště¹⁴, což je zapříčiněno jeho obrovskou rozlohou. Pokud se podíváme na mapu, zjistíme, že Kazachstán je jedinou ze středoasijských zemí sousedící s Ruskou federací. Celková délka hranic Kazachstánu měří 12 560 km, z toho přibližně polovinu (6 560 km) zabírá hranice s RF, což ani pro Rusko není nezanedbatelná část, jelikož je to téměř necelá polovina jeho asijské jižní hranice (Lasák 2006: 140).¹⁵ Zároveň Kazachstán spolu s Kyrgyzstánem a Tádžikistánem sousedí s Čínou, což je další strategický partner v oblasti. Proto považuji za nutné toto sousedství zmínit.

¹⁴ CIA - The World Factbook: Kazakhstan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html>, 12. 3. 2013); Regionální geografie Asie: Kazachstán (<http://geo-asie.upol.cz/index.php?page=kazachstan>, 13. 3. 2013)

¹⁵ Regionální geografie Asie: Kazachstán (<http://geo-asie.upol.cz/index.php?page=kazachstan>, 13. 3. 2013).

Dle absolutního kritéria rozlohy státu, kde se teoretici shodli s politickými geografy na rozloze malého státu do 150 000 km², by Kazachstán tuto podmínku určitě nesplňoval, naopak by spadal do kategorie velkých států. Já se však domnívám, že ani jeden ze států Střední Asie nespadá do kategorie velkých států, což je dáno především oblastí, ve které se státy nacházejí. Jak jsem již zmínila, Kazachstán sousedí s Čínou, jejíž rozloha činí skoro 9,6 milionu km², je tedy přibližně 3,5x větší. Na severu sousedí s Ruskem, jehož rozloha je ještě jednou taková než rozloha Číny, tedy 17 milionů km².¹⁶ Takže pokud Kazachstán porovnáme s těmito velikány, není ho možné nazvat velkým státem, - ačkoli pokud by ležel v Evropě, jistě by na tento titul z pohledu rozlohy státu aspiroval.

I když je Kazachstán s přehledem největším státem v regionu, tak v počtu obyvatel je s 16,9 miliony¹⁷ až na místě druhém za Uzbekistánem. Hlavním problémem Kazachstánu jsou početné menšiny, které v něm zůstaly i po rozpadu Sovětského svazu. Příčinou těchto menšin byly uměle narýsované demografické hranice, které prakticky nerespektovaly jakákoli etnika, či národy žijící v dané oblasti. Za vlády Josifa Stalina takto vzniklo všech pět středoasijských republik, ale nejhůře je na tom Kazachstán, kde vlastní obyvatelé země tvoří asi 63% obyvatelstva a zbytek tvoří dalších 147 národností a etnických skupin. Největší minoritu tvoří Rusové až 23% (odhadem až 3,8 milionů obyvatel z celkového počtu 16,9 milionů).¹⁸ Právě tomuto národnostnímu složení odpovídá skladba a používání jednotlivých jazyků. Pro všechny země je společně užívaným jazykem ruština, kterou zná většina obyvatelstva. V roce 1997 byla v Kazachstánu přijata ústava, která

¹⁶ CIA - The World Factbook: China (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>, 28. 2. 2013); CIA - The World Factbook: Russia (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>, 28. 2. 2013).

¹⁷ Агентство Республики Казахстан по статистике: Последние данные (<http://www.stat.kz/Pages/default.aspx>, 14.3.2013).

¹⁸ Ministerstvo zahraničních věcí: Kazachstán (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asie/kazachstan/index.html, 14. 3. 2013).

rozlišuje „státní“ a „oficiální“ jazyk, kdy kazaština¹⁹ je jazykem státním a ruština jazykem oficiálním. I přesto zde můžeme vidět snahy povýšit kazaštinu nad ruštinu.²⁰

Podle výše zmíněného je tedy jasné, že Kazachstán zdaleka nedosahuje hranice 30 milionů obyvatel, ba naopak - má přibližně polovinu, a proto ho podle rozdělení Davida Vitala, kdy nerozvinuté státy jsou malé, pokud jejich obyvatelstvo nepřekračuje hranici 30 milionů, můžeme nazvat státem malým.

V tuto chvíli je zřetelné, jak by si absolutní kritéria odporovala (počet obyvatel a rozloha), pokud bychom jich nepoužili více.

Po rozpadu Sovětského svazu měly všechny postsovětské republiky podobný problém – pokles životní úrovně, který se samozřejmě týkal i zemí Střední Asie včetně Kazachstánu. Dalším znatelným dopadem na ekonomiku Kazachstánu byla i ruská finanční krize na konci 90. let. Kazachstán prodělal na počátku tisíciletí velkou privatizací, jejímž úkolem bylo nastartovat ekonomický růst země, což se povedlo a do roku 2007 HDP rostlo průměrně o 8 - 10 % ročně. V roce 2008 postihla celý svět ekonomická krize a s ní spojená recese. Ani země jako Kazachstán se těmto problémům nevyhnuly a vláda země byla nucena devalvovat měnu. Od roku 2010 byl opět nastartován ekonomický růst, kdy se HDP začalo vracet na své téměř původní hodnoty k 7 % ročně.²¹ HDP na osobu je v současné době odhadováno na 13 900 \$ za rok 2012.²² Ekonomika Kazachstánu je závislá na exportu surovinových zdrojů jako je ropa, zemní plyn, uran, jichž má země dostatek. Hlavním surovinovým

¹⁹ Pouze asi 2 miliony obyvatel z celkového počtu 16,9 milionu ovládají kazaštinu. Naopak všichni obyvatelé mluví plynule rusky. Ministerstvo zahraničních věcí: Kazachstán (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asi/kazachstan/index.html, 14. 3. 2013).

²⁰ Tamtéž.

²¹ Ministerstvo zahraničních věcí: Kazachstán (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asi/kazachstan/index.html, 14. 3. 2013).

²² CIA - The World Factbook: Kazakhstan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html>, 15. 3. 2013).

odběratelem je Rusko, které je zároveň i hlavním importérem do země. Dále se v zemi snaží prosadit i Čína se svými výrobky, avšak stále zde má větší vliv Ruská federace. Přestože 26 % obyvatel Kazachstánu pracuje v zemědělství, jeho podíl na celkovém HDP je pouhých 5,2%. Naopak v průmyslových odvětvích pracuje pouze 11 % obyvatel a jeho podíl je 38 % HDP. Avšak největší podíl HDP v zemi tvoří služby – 57 % za rok 2011.²³

Mým dalším zvoleným kritériem je podíl HDP dané země na celosvětovém trhu. Zde jsem se řídila především Karlem Deutschem, podle kterého je malý stát ten, jehož HDP nepřekračuje 1% celosvětového HDP. U tohoto kritéria bylo velmi obtížné dosáhnout nějakého výsledku, jelikož veškerá HDP jsou v číslech za konkrétní roky, tudíž jsem se procent musela složitě dopočítávat. HDP Kazachstánu za rok 2012 činilo podle Mezinárodního měnového fondu 200,6 miliard amerických dolarů²⁴, což v přepočtu na procenta činí pouhých 0,0028% z celkového celosvětového HDP. Jelikož je toto číslo menší než 1%, můžeme dle HDP podle Deutsche o Kazachstánu říci, že se jedná o malý stát.

Jako poslední kritérium pro potvrzení mého předpokladu, že Kazachstán by mohl být podle určitých definic považován za malý stát je Widbergova definice, ve které předpokládá, že malý stát nedisponuje vlivem na prostředí, ve kterém se nachází, nebo naopak má nedostatek imunity vůči vlivům, které z daného prostředí pochází. Už z prostředí, kde se Kazachstán nachází, je jasné, že nemůže disponovat velkým vlivem, jelikož právě sousedství s Ruskou federací a Čínou ho v tomto směru velmi omezuje. Zahraniční politika Kazachstánu je závislá na dobré vůli Moskvy a tudíž nemůžeme mluvit o nějakém větším vlivu. Avšak pokud by se jednalo pouze o vliv ve středoasijském regionu, tak si dovoluji tvrdit, že Kazachstán je regionální velmocí, avšak vliv na ostatní

²³ Tamtéž.

²⁴ Mezinárodní měnový fond: World Economic Outlook Database (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>, 20. 3. 2013)

republiky má prakticky nulový. Uzbekistán se snaží v otázce vlivu v regionu soupeřit s Kazachstánem a Turkmenistán si vede svou izolacionalistickou politiku, tudíž zbývají dvě země, na které by mohl prosazovat svůj vliv. Ve Střední Asii je však nejmarkantnější vliv Ruské federace, která si zde prosazuje své vlastní zájmy. Právě ruskému vlivu v oblasti se budu věnovat v jedné z následujících kapitol.

3.1.1.1. Výsledek klasifikace

Začlenění Kazachstánu mezi malé státy není tak jednoznačné, jak jsem si na počátku myslela. Pokud bych se řídila pouze takovými kritérii, jako je velikost území, počet obyvatel a HDP, byl by poměr 2:1, tedy není zde 100% shoda. Avšak po aplikaci relativního kritéria na velikost území a sousedské státy by Kazachstán nemohl být klasifikován ani jako velký stát, ale ani jako malý stát, a to vzhledem k dalším středoasijským státům. Ani toto kritérium nám tedy neposkytlo jednoznačnou odpověď. Avšak poslední kritérium – vliv na prostředí - nám jasně naznačilo slabost a malost Kazachstánu ovlivňovat své okolí. Tudíž ač ne zcela jednoznačně, tak podle zadaných kritérií je možné tento stát klasifikovat jako malý na základě daných kritérií.

3.1.2. Kyrgyzstán

Kyrgyzstán sdílí své hranice s Kazachstánem, avšak topografie země je zcela jiná a velmi ovlivňující celou zemi. Kyrgyzstán leží na samém okraji Střední Asie, avšak podle Mackinderovy teorie Heartlandu (1904: 421-437) by měl být právě Kyrgyzstán centrem Střední Asie, tedy nejstrategičtější zemí celého

regionu. To je poměrně nepochopitelné vzhledem k topografii dané země. Kyrgyzstán je zemí, kde je více jak 94% území pokryto horami (Pamír, Ťan-šan), z čehož přes 48% území leží ve výšce nad 3000 m n. m.²⁵ Z tohoto důvodu jsou zde velké teplotní rozdíly i přesto, že na celém území panuje suché kontinentální klima. V údolích dosahují teploty v létě okolo 28 °C a zimy jsou dlouhé a chladné, naopak na horách se teploty v létě pohybují okolo 0 °C a v zimě -25 °C. Rozloha země je 200 tisíc km², tedy patří k menším zemím regionu. I přesto, že Kyrgyzstán spadá mezi nejmenší státy v regionu, tak by podle absolutního kritéria, které definuje malý stát jako stát s rozlohou pod 150 tisíc km², mezi malé státy nepatřil.²⁶ Avšak zde se bude velmi dobře uplatňovat relativní kritérium velikosti, kdy je Kyrgyzstán oproti svým sousedům – Číně a Kazachstánu – nepoměrně menší (pouze vůči ještě menšímu Tádžikistánu je větší). Avšak i oproti okolním státům jako je Rusko, Uzbekistán nebo Turkmenistán je Kyrgyzstán minimálně o polovinu menší.

Populace Kyrgyzstánu odpovídá i jeho velikosti, tudíž v počtu obyvatel stejně jako v rozloze je předposlední z regionu s 5,6 miliony obyvatel.²⁷ I Kyrgyzstán se potýká se stejným problémem jako Kazachstán, a to s početnými menšinami, které byly způsobeny narýsováním hranic. Kyrgyzové tvoří v Kyrgyzstánu 65% většinu, avšak nachází se zde velmi početná menšina Uzbeků (14%) a Rusů (10%). Stejně jako v Kazachstánu i v Kyrgyzstánu je kyrgyzština jazykem státním a ruština jazykem oficiálním.²⁸

²⁵ CIA - The World Factbook: Kyrgyzstan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kg.html>, 11. 3. 2013); Regionální geografie Asie: Kyrgyzstán (<http://geo-asie.upol.cz/index.php?page=kyrgyzstan>, 13. 3. 2013)

²⁶ CIA - The World Factbook: Kyrgyzstan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kg.html>, 11. 3. 2013);

²⁷ Ministerstvo zahraničních věcí: Kyrgyzstán (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asie/kyrgyzstan/index.html, 14. 3. 2013).

²⁸ Ministerstvo zahraničních věcí: Kyrgyzstán (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asie/kyrgyzstan/index.html, 13. 3. 2013).

Zde by se uplatnilo kritérium nejen Davida Vitala, ale třeba i Aliho Mohameda, který za malý stát považuje stát s populací menší než 15 milionů, což Kyrgyzstán splňuje na výbornou.

Kyrgyzstán se po rozpadu SSSR nepotýkal s tak velkými problémy jako okolní státy a v roce 1998 byl za vydatné pomoci USA přijat do Světové obchodní organizace. HDP země rostlo až roku 2010, kdy proběhla další z revolucí a země se dostala do recese, tedy do minusových hodnot, a v současné době je znatelný 1% růst HDP.²⁹ Pokud se tedy podíváme na konkrétní čísla výše HDP, dojdeme ke shodě s ostatními absolutními kritérii, jelikož HDP Kyrgyzstánu za rok 2012 bylo nejmenší ze všech Středoasijských zemí. Činilo 6,1 miliard USD³⁰, což je v přepočtu na procenta 0,00000869% celosvětového HDP. Tudíž se ani neblíží 1%.

Jako poslední kritérium pro potvrzení mého předpokladu, že Kyrgyzstán je malým státem, je Widbergova definice, která tvrdí že stát není schopen ovlivňovat své okolí. Stejně jako Kazachstán (a koneckonců i všechny středoasijské země), tak ani Kyrgyzstán není schopen ovlivňovat své okolí z důvodu velké ekonomické i politické závislosti na Ruské federaci. Na území Kyrgyzstánu se také nachází nejvíce sporů o území. Jako nejproblematictější oblast je podle mnoha autorů hranice mezi Kyrgyzstánem a Uzbekistánem, kde probíhají ozbrojené konflikty o průběh hraniční linie mezi oběma státy, jelikož na daném území se nachází mnoho enkláv a exkláv obou států. Další sporné území se též nachází na území Kyrgyzstánu, a to na hranici s Tádžikistánem, kde se jedná o delimitaci hranice v Isfarském údolí. Avšak největší slabost vyšla najevo při sporech s Čínou o vymezení hranic, kdy

²⁹ CIA - The World Factbook: Kyrgyzstan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kg.html>, 11. 3. 2013); Regionální geografie Asie: Kyrgyzstán (<http://geo-asie.upol.cz/index.php?page=kyrgyzstan>, 13. 3. 2013).

³⁰ International Monetary Fund: World Economic Outlook Database (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>, 20. 3. 2013).

Kyrgyzstán přišel o desítky kilometrů na jihovýchodě země (Waisová 2007: 30-31).

3.1.2.1. Výsledek klasifikace

Malost Kyrgyzstánu se mi potvrdila ve všech předem daných kritériích, ať se jednalo o kritéria absolutní nebo relativní. Překvapivě došlo ke shodě u všech absolutních kritérií, která si mnohdy odporují, avšak v tomto případě nikoli. Z tohoto důvodu je možné klasifikovat Kyrgyzstán na základě statistických charakteristik za malý stát.

3.1.3. Tádžikistán

Poloha a celková slabost politického režimu v Tádžikistánu nedává velkou šanci zemi hrát větší roli v rámci středoasijského regionu. Území Tádžikistánu je pokryto z 93 % horami, z čehož více jak 50% území leží ve výšce více než 3000 m n. m. Pouze okolo 7 % rozlohy státu se nachází níže než 1000 m n. m. Na východě Tádžikistánu se nachází třetí nejvyšší pohoří světa Pamír a na severu pohoří Ťan-šan. Z tohoto důvodu je zde velký teplotní rozdíl s velkými výkyvy i přesto, že na celém území panuje suché kontinentální podnebí. Léta v údolích jsou suchá a horká, teploty se pohybují okolo 28 °C, a zimy jsou dlouhé a chladné (1 °C). Naopak na horách dosahují teploty v létě okolo 0 °C a v zimě -25 °C.³¹ Z výše popsaného je jasné, že celistvost země je vzhledem k náročnému terénu a jiným klimatickým podmínkám jen velmi těžko

³¹ The World Factbook : Tajikistan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html>, 11. 3. 2013); Regionální geografie Asie: Tádžikistán (<http://geo-asie.upol.cz/index.php?page=tadzikistan>, 13. 3. 2013)

kontrolovatelná centrální vládou. Tádžikistán svou rozlohou je nejmenší zemí regionu se 143 tisíci km².³²

Tedy již z rozlohy menší než 150 km² můžeme usuzovat, že se jedná o malý stát. K potvrzení této hypotézy se na problém podíváme ještě z relativního hlediska, kdy Tádžikistán je nejmenším státem jak celého úzce vymezeného regionu Střední Asie, tak i široce vymezeného regionu. Také státy ležící v okolí, jako je Čína, Mongolsko, Rusko, sousední Afghánistán či Pákistán, nepřidávají Tádžikistánu na jeho velikosti. Tudíž zde můžeme jasně říci, že jak podle absolutních i relativních kritérií rozlohy se jedná o malý stát.

Ačkoliv je Tádžikistán, co se rozlohy týče, nejmenším státem regionu, tak v počtu obyvatel se nachází se 7,7 miliony obyvatel³³ přesně uprostřed před Kyrgyzstánem a Turkmenistánem. Zde je nutné dodat, že během občanské války, která v zemi probíhala v 90. letech, se počet obyvatelstva rapidně snížil ať už přímými lidskými ztrátami, nebo emigrací ze země. I přesto není možné říci, že by Tádžikistán disponoval významnějším lidským potenciálem v oblasti (Horák 2005: 119).

Stejně jako u Kyrgyzstánu je i u Tádžikistánu možné uplatnit kritéria velikosti populace více autorů a ne jen Davida Vitala, i když v této práci z něho primárně vycházím. Populace Tádžikistánu je menší než 30 milionů obyvatel a dokonce menší nežli 15 milionů. Můžeme tedy s jistotou říci, že se jedná o malý stát i z hlediska počtu obyvatel.

³² CIA - The World Factbook: Tajikistan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html>, 12. 3. 2013); CIA - The World Factbook: Uzbekistan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>, 12. 3. 2013); CIA - The World Factbook: Turkmenistan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tx.html>, 11. 3. 2013); CIA - The World Factbook: Kyrgyzstan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kg.html>, 11. 3. 2013); The World Factbook : Tajikistan <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html>, 11. 3. 2013).

³³ Ministerstvo zahraničních věcí: Tádžikistán (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asia/tadzikistan/index.html, 14. 3. 2013).

Tádžikistán má jedno z nejmenších HDP jednoho na obyvatele ze všech bývalých postsovětských států, tudíž patří k nejchudším zemím bývalého Sovětského svazu. To je způsobeno především občanskou válkou, která v zemi propukla krátce po rozpadu SSSR v roce 1992 a trvala do roku 1997³⁴. Během války byla zničena již tak slabá ekonomika země, což mělo za následek obrovský pokles průmyslové a zemědělské výroby a s tím spojené HDP země. Vinou občanské války a nedostatku pracovních příležitostí v zemi mnoho Tádžiků (okolo 1 milionu)³⁵ odešlo za prací do zahraničí, především do Ruska odkud posílají peníze svým rodinám zpět do rodné země. Dalším problémem Tádžikistánu je nedostatek zemědělské půdy. Jak jsem zmínila výše, pouze 7% rozlohy státu se nachází níže než 1000 m. n. m. Ovšem za největší problém tamní vlády můžeme považovat nedostatečné ekonomické reformy po rozpadu SSSR, vysokou míru korupce státních úředníků, slabou vládu, nedostatečnou ideu státu a další charakteristiky slabých a rozpadajících se států.³⁶ Pokud se podíváme na čísla, tak HDP Tádžikistánu za rok 2012 bylo 7,6 miliard USD³⁷, což je v přepočtu na procenta z celkového celosvětového HDP 0,00001066%. Tedy stejně jako Kyrgyzstán a Kazachstán se ani Tádžikistán nepřibližuje 1% hranici, kdy by nebyl považován za stát malý.

Posledním kritériem, které by mi mělo potvrdit, že se jedná o malý stát, je Widbergova definice, kdy stát není schopen ovlivňovat své okolí. Do budoucna by mohl Tádžikistán využívat své vodní zdroje, kterých má narozdíl od okolních států (krom Kyrgyzstánu) dostatek, a tím vytvořit jistý nátlak například na Uzbekistán a Turkmenistán, přes jejichž území řeky pramenící

³⁴ Během tádžické občanské války sehrála největší roli regionální identita, která je mnohem silnější než národní, či státní identita. Ideologické či stranické faktory byly pouze vnější slupkou a ve skutečnosti se jednalo především o spory mezi klanovými skupinami (Horák 2005: 139)

³⁵ CIA - The World Factbook : Tajikistan <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html>, 11. 3. 2013).

³⁶ Tamtéž

³⁷ International Monetary Fund: World Economic Outlook Database (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>, 20. 3. 2013).

v Tádžikistánu protékají. Avšak jako problém se zde ukazuje značná závislost na Uzbekistánu v oblasti dovozu surovin, což tento potenciál Tádžikistánu snižuje. Dalším problémem je značná závislost země na mezinárodní pomoci, jelikož více jak 60% lidí žije pod hranicí chudoby. Také společné hranice s Afghánistánem a pronikání jeho vlivu mělo v 90. letech přímý vliv na vnitropolitickou situaci v Dušanbe. Zde je možné vyzdvihnout polohu Tádžikistánu, skrz který byl podporován režim Ahmada Šáha Masúda Rusy a dalšími spojenci. V konečném důsledku je Tádžikistán velmi slabý na to, aby mohl mít nějaký vliv, a naopak jeho slabý režim je velmi náchylný k vnějším vlivům, pocházejícím například z Ruska (Horák 2005: 119).³⁸ Proto je možné ho i z tohoto pohledu považovat za slabý stát.

3.1.3.1. Výsledek klasifikace

Stejně jako u Kyrgyzstánu, tak i u Tádžikistánu, což může být způsobeno jejich polohou a podobnými topografickými a klimatickými podmínkami, došlo ke shodě u všech relativních i absolutních kritérií. A z tohoto důvodu můžeme i Tádžikistán klasifikovat jako malý stát.

3.1.4. Turkmenistán

Turkmenistán je druhou největší zemí regionu s rozlohou 488 tisíci km². Turkmenistán je svou topografií pravým opakem předchozích dvou zemí, má přístup k vnitrozemskému Kaspickému moři, které nemá pro mezinárodní

³⁸ Rusko a USA (především po roce 2001) se snaží za pomoci své vojenské přítomnosti v zemi udržet stabilitu a především zabránit k šíření islámského radikalismu do střední Asie, popř. do Ruska (Horák 2005: 120)

obchod žádný význam, jelikož není součástí žádného ze světových oceánů. Podnebí v Turkmenistánu je silně kontinentální, přičemž je ovlivněno pouští Karakum, která zabírá více jak $\frac{3}{4}$ rozlohy země. Celá země leží v nížinách a jediné hory, které se zde vyskytují, jsou na jihu. Ve vnitrozemí můžeme nalézt místa kde, i několik let nepršelo a spolu s tím i zbytky vyschlých solných jezer.³⁹

Na základě rozlohy země je možné Turkmenistán považovat za velký stát, jelikož více než 2x přesahuje rozlohu malého státu, která byla dána politickými geografy. Avšak v sousedství se nachází Kazachstán a Irán a v blízkosti Rusko, Čína, Pákistán⁴⁰ a Indie⁴¹, a všechny tyto země dosahují větší rozlohy než Turkmenistán. Tudíž v interakci s těmito asijskými státy můžeme Turkmenistán považovat za malý stát. Ačkoliv stejně jako v případě jiných států Střední Asie je determinující pro určení jejich velikosti/malosti jejich poloha, jelikož pokud by se Turkmenistán nacházel v Evropě, tak by se na něj pohlíželo jako na stát velký. Proto je zde velmi důležité toto relativní hledisko.

Ačkoliv je Turkmenistán velký rozlohou a mohl by mít podobný mocenský potenciál jako Kazachstán, není tomu tak především z důvodu malého počtu obyvatel - 5,4 milionů.⁴² I přes snahu Ašchabadu o umělé navyšování počtu obyvatel v zemi je Turkmenistán zemí s nejmenším počtem obyvatel v regionu, což značně snižuje jeho případný mocenský nástup.

³⁹ CIA - The World Factbook: Turkmenistan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tx.html>, 11. 3. 2013); Regionální geografie Asie: Turkmenistán (<http://geo-asie.upol.cz/index.php?page=turkmenistan> 13. 3. 2013)

⁴⁰ Rozloha Pákistánu činí skoro 800 tisíc km². CIA - The World Factbook: Pakistan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pk.html>, 1. 3. 2013).

⁴¹ Rozloha Indie činí 3,2 milionu km². CIA - The World Factbook: India (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/in.html>, 1. 3. 2013).

⁴² Ministerstvo zahraničních věcí: Turkmenistán (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asie/turkmenistan/index.html, 14. 3. 2013).

Počtem obyvatel můžeme Turkmenistán zcela jednoznačně zařadit k malým státům, jelikož jejich počet je ještě menší než v předchozích třech zemích, které dle Vitala do této kategorie spadají.

Za dob SSSR byl Turkmenistán jednou z nejzaostalejších částí Sovětského svazu, protože se nacházel až na samém okraji zájmu Moskvy. Rozpad SSSR pomohl Turkmenistánu ke zlepšení situace v zemi, například v obchodu s Íránem. Nejvíce zisku má Turkmenistán jak z vývozu bavlny, tak především z nerostného bohatství. Jedná se o ropu v západní části země a na jihu o zemní plyn, který je exportován do Ruska nebo do Íránu. Za největší problém považují nedostatečné reformy po rozpadu SSSR a následnou izolacionistickou politiku, která brání většímu mezinárodnímu obchodu. Asi nejvíce ze všech středoasijských zemí je Turkmenistán postižen klientelismem, který brání většímu ekonomickému růstu (Horák 2005: 81-83). Největší ekonomický růst zaznamenal Turkmenistán v letech 2003-2008, kdy došlo ke zvýšení cen nerostných surovin, na jejichž vývozu je z velké míry závislý. Problémem při zkoumání ekonomiky země je nedostupnost dat, která by nám mohla přinést nějaký objektivní výsledek, jelikož se předpokládá, že vedení země s těmito výsledky manipuluje stejně jako s počtem obyvatel.⁴³ Podle mezinárodního měnového fondu by HDP Turkmenistánu za rok 2012 mělo činit 33,4 miliard USD⁴⁴, což v přepočtu na procenta v celosvětovém podílu HDP tvoří pouhých 0,00004686%. Takže stejně jako u předchozích států ani Turkmenistán nepřekročil Deutschovu 1% hranici na celosvětovém podílu HDP.

⁴³ CIA - The World Factbook: Turkmenistan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tx.html>, 11. 3. 2013).

⁴⁴ International Monetary Fund: World Economic Outlook Database (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>, 20. 3. 2013).

Widbergova definice v případě Turkmenistánu není zcela na místě, jelikož Turkmenistán je z hlediska geopolitiky do sebe uzavřenou izolacionistickou zemí, jež nejeví větší známky zájmu o své okolí. Turkmenistán je jedinou zemí z regionu, která neparticipuje v žádném regionálním integračním procesu. Narozdíl od ostatních států nemá žádné velmocenské ambice, což bylo potvrzeno v roce 1995, kdy byla Valným shromážděním OSN schválena neutralita Turkmenistánu.

3.1.4.1. Výsledek klasifikace

Turkmenistán stejně jako Kazachstán svou rozlohou převyšuje jak státy regionu Střední Asie, tak i absolutní definici rozlohy v pojetí malého státu. Proto bylo nutné se více zaměřit na relativní kritérium „malosti“ a tedy zohlednění geografické polohy státu v rámci okolních států. Na základě toho jsem došla k výsledku, že v těsné blízkosti Ruska, Kazachstánu, Íránu, Číny aj. je možné Turkmenistán považovat za malý stát. Dle absolutního kritéria počtu obyvatel a podílu HDP na světovém HDP byl výsledek jasný – Turkmenistán je možné zahradit mezi malé státy. Relativní kritérium dle Widberga, tedy vlivu na okolí jsem zde vynechala, jelikož Turkmenistán podle dostupných informací nemá ani zájem o tento vliv, tudíž mi toto kritérium v daném případě přišlo zbytečné. Po zhodnocení veškerých kritérií jsem došla k závěru, že i Turkmenistán je možné považovat na základě statických kritérií za malý stát.

3.1.5. Uzbekistán

Z hlediska základních geografických parametrů Uzbekistán splňuje kritéria, která jsou důležitá pro centra síly. Rozlohou se Uzbekistán s 447 tisíci km² řadí na třetí místo za Kazachstánem a Turkmenistánem, ale narozdíl od nich má obrovskou výhodu, a to sousedství se všemi státy v regionu. Nejvíce znatelný je vliv Uzbekistánu po roce 2001 v souvislosti s válkou v Afghánistánu, kdy strategická poloha země zajistila Taškentu významný vliv na rozhodování o dění v regionu. V podstatě žádné významnější rozhodnutí velmocí, které se angažují v dané oblasti, se neobejde bez konzultací Taškentu. Největším problémem Uzbekistánu, který velmi determinuje jeho mocenský potenciál, je nedostatek vody, které je dostatek pouze na jihu země. Na území Uzbekistánu leží Aralské jezero, které díky systému závlah, které jsou napojeny na řeky do něj přitékající, dlouhodobě vysychá a již ztratilo přes 2/3 své rozlohy.⁴⁵ Vysychání jezera způsobilo ekologickou katastrofu, neboť nadměrná salinita v jezeře zapříčiňuje vyhynutí ryb v jezeře a nově vzniklá solná poušť způsobuje ničení bavlníkových plantáží.⁴⁶

Právě voda je předmětem sporu mezi Uzbekistánem a Kyrgyzstánem, kdy Uzbekistán odebírá vodu z Kyrgyzských nádrží. Odborníci se domnívají, že tento zdroj konfliktu by do budoucna mohl hrát významnější roli (Freire 2009: 135-136). Dalším sporem je spor o hranici mezi Kyrgyzstánem a Uzbekistánem, kde neustále probíhají konflikty o průběh hraniční linie, jelikož na daném území se nachází mnoho enkláv a exkláv obou států (Waisová 2007: 30-31). Právě problémové vztahy se sousedy brání Uzbekistánu stát se regionálním hegemone.

⁴⁵ CIA - The World Factbook: Uzbekistan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>, 12. 3. 2013); Regionální geografie Asie: Uzbekistán (<http://geo-asie.upol.cz/index.php?page=uzbekistan>, 13. 3. 2013).

⁴⁶ Regionální geografie Asie: Uzbekistán (<http://geo-asie.upol.cz/index.php?page=uzbekistan>, 13. 3. 2013).

Vzhledem k rozloze území je zde stejný problém jako u Kazachstánu a Turkmenistánu, kdy rozlohou je možné stát definovat za velký, avšak pokud se podíváme na okolní státy, kterými jsou Kazachstán, Rusko, Írán nebo Indie, je možné i Uzbekistán stejně jako Turkmenistán v interakci s těmito asijskými státy považovat za malý stát. Pokud bychom Uzbekistán hodnotili pouze podle absolutních hodnot rozlohy, nepovažovali bychom ho za malý stát. Zde se nám tedy rozcházejí relativní a absolutní kritéria, proto je důležité se podívat i na ta další.

Stejně jako rozloha země, tak i počet obyvatel, který je nejvyšší z celé Střední Asie, tj. 28,3 miliónů obyvatel⁴⁷, činí z Uzbekistánu možné centrum síly regionu. Uzbekové tvoří velmi početné menšiny v okolních státech například v Kyrgyzstánu (až 14% obyvatelstva tvoří Uzbekové), Tádžikistánu či Turkmenistánu. Největším problémem se menšiny stávají v krizových situacích např. v kyrgyzsko-uzbeckém konfliktu nebo během občanské války v Tádžikistánu (Horák 2005:44). Počet obyvatel se téměř blíží Vitalově mezníku malých států – tedy 30 miliónů. Tuto hranici by Uzbekové překonali v případě, že by se všechny menšiny žijící v okolních státech navrátily do své vlasti. Vzhledem k tomu, že počet obyvatel Uzbekistánu téměř dosahuje dané hranice, nemůžeme u této země s jistotou říci, že se jedná o stát malý.

Uzbekistán je narozdíl od okolních států téměř soběstačný především díky surovinovým a potravinovým zdrojům. Avšak jak jsem již zmínila výše, hlavním problémem nedostatek vody. Ale i přes relativní ekonomickou soběstačnost je ekonomika země spíše brzdou jeho mocenského potenciálu. I přes stabilní

⁴⁷. Oficiální uzbecké zprávy uvádí, že počet obyvatel je 29,9 miliónu, tedy asi o 1,6 miliónu více než uvádí The World Factbook. CIA – The World Factbook: Uzbekistan (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>, 12. 3. 2013); Gazeta: Počet obyvatel Uzbekistánu činí 29,874 miliónů obyvatel (<http://www.gazeta.uz/2012/11/12/population/>, 13. 3. 2013).

růst ekonomiky země považují za její největší problém chybějící strukturální reformy (liberalizaci, privatizaci), centrálně plánovanou ekonomiku, protekcionismus a celní bariéry. Právě toto všechno přispívá ke klientelismu a korupci, která je podle organizace Freedom House nejvyšší v regionu Střední Asie (Horák 2008:175). Stejně jako Turkmenistán, tak i Uzbekistán pomohlo celosvětové zvýšení cen nerostných surovin v letech 2001 – 2008 Uzbekistán díky tomu dosahoval většího ekonomického růstu.⁴⁸ Jak jsem již zmínila, Uzbekistán si ekonomicky v rámci regionu stojí velmi dobře a jeho HDP za rok 2012 činilo 51,6 miliard USD⁴⁹, což v přepočtu na procenta je 0,00007239%. I přes ekonomický růst a relativní stabilitu Uzbekistán nedosahuje 1% hranice, která by ho podle K. Deutsche vyčlenila z kategorie malých států.

Oblast okolo hlavního města Taškentu byla v minulosti Moskvou chápána jako centrum Střední Asie⁵⁰. V současnosti Uzbekistán ovládá velkou část Fergánské kotliny, která je přirozeným centrem Střední Asie. Někteří autoři se dokonce domnívají, že kdo ovládá Ferganu, ovládá celou Střední Asii. Vliv Uzbekistanu po roce 2001 velmi stoupl a velmoci operující v regionu svá významnější rozhodnutí konzultují s vládou Uzbekistanu. Dalo by se říci, že Uzbekistán má vliv na dění ve svém okolí. Avšak pokud se podíváme na jeho sousedy - např. Kyrgyzstán, se kterým má Taškent spory o hranici ve Fergánské kotlině a také spory o odběr vody z kyrgyzských nádrží výměnou za plyn, Turkmenistán, který si vede izolacionistickou politiku a který obvinil Taškent ze spolupráce při atentátu na hlavu státu – Türkmenbašyho v roce 2002, tak v tomto regionu tak významný vliv nemá. Dalším problémem Uzbekistanu je relativně neschopná armáda, která není schopna se angažovat v regionálních konfliktech, což bylo vidět především během batkenských válek

⁴⁸ International Monetary Fund: World Economic Outlook Database (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>, 20. 3. 2013).

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Po Velké říjnové revoluci, kdy byla vytvořena Turkestánská SSR, se Taškent stal hlavním městem této republiky (Horák 2008: 174).

nebo během občanské války v Tádžikistánu. Za největší problém regionální hegemonie Uzbekistánu považují jeho závislost na vodních zdrojích z okolních států, čímž velmi klesá vliv Taškentu. Dle výše popsaného je v tomto případě Widbergovo kritérium „malosti“ velmi rozporuplné, tudíž se budu muset řídit spíše absolutními kritérii.

3.1.5.1. Výsledek klasifikace

Rozhodnout, zda je Uzbekistán malým státem, je velmi obtížné. Kritéria si mnohdy odporují například absolutní kritérium velikosti, kdy Uzbekistán není malým státem, a naopak relativní kritérium, kdy by Uzbekistán malým státem být mohl. Dle počtu obyvatel by mohl být považován za malý stát, ačkoliv velmi těsně. Nejjasněji vyšel podíl HDP na světovém HDP, kdy se podíl Uzbekistánu ani zdaleka nepřiblížil hranici 1%, kterou Karl Deutch pro tento případ stanovil. Asi největší problém s vyhodnocením je u relativního kritéria vlivu státu, kdy si různá pro a proti velmi odporují, ale bohužel je zde více negativ, především závislost na vodě a s tím spojená potřeba „znesvářeného souseda“. Přikloním se proto k jisté „malosti“. V konečném výsledku můžeme i Uzbekistán klasifikovat jako malý stát.

3.2. Chování středoasijských států dle teorie malých států

V této části práce se zaměřím na chování středoasijských států v rámci mezinárodního systému. Na základě klasifikace v předchozí části jsem došla k závěru, že na základě daných kritérií je možné státy Střední Asie považovat za malé. V této kapitole se budu snažit odhalit specifické znaky v chování

středoasijských států, o kterých jsem se podrobněji zmínila v první části své diplomové práce. Zaměřím se na jejich chování v rámci teorie malých států, konkrétně na integrační procesy probíhající v daném regionu, angažovanost v aliancích a neutralitu.⁵¹ Následně se zaměřím na vztah těchto států vůči současným velmocím angažujícím se v oblasti Střední Asie (resp. v Rusku, USA a Číně), jelikož právě daný vztah je též velmi důležitý pro teorii malých států.

Jak jsem již zmínila v první části, je velmi těžké říci, jak se malé státy chovají v mezinárodním systému, avšak empirické výzkumy prokázaly, že jisté shodné znaky v chování malých států existují. Samozřejmě se ne všechny malé státy chovají stejným způsobem, můžeme však mezi nimi nalézt jakousi paralelu.

Základní premisou každého státu je podle realistů přežití, tedy zajištění vlastní bezpečnosti. I malé a slabé státy jsou nuceny bojovat o vlastní přežití v anarchickém mezinárodním systému, kde neexistuje nadřazená autorita, která by dohlížela na pořádek v MS. Vzhledem k tomu, že se většinou jedná o státy vojensky nevybavené a malé, které si nejsou schopny zajistit vlastní přežití svépomocí - resp. vojenskou silou, se většina autorů a teoretiků shoduje, že hlavním zájmem většiny malých států je členství v mezinárodních a regionálních organizacích (ať už to jsou aliance či organizace na zajištění kolektivní bezpečnosti), a nejlépe v takových, kde participuje i velmoc, která je schopná těmto státům zajistit vlastní bezpečí.

Pokud se zaměříme konkrétně na středoasijské státy a jejich chování dle teorie malých států, jsou zde nepřehlédnutelné 3 znaky. Prvním z nich je

⁵¹ Vzhledem k tomu, že většina států (krom Turkmenistánu) se v daném regionu v regionálních organizacích a aliancích angažuje podobně, nebudu toto chování popisovat v 5 případových studiích, jako tomu bylo v části předchozí či té následující, kde není možné tyto státy a jejich chování či konkrétní čísla sumarizovat, tak jako je tomu možné v rámci jejich chování v mezinárodních organizacích a aliancích. Toto zjednodušení je zapříčiněno nedostatečným prostorem vymezeným pro tuto práci.

zapojení v mezinárodních organizacích – konkrétně v regionálních organizacích⁵² probíhajících na území těchto států (vyjma Turkmenistánu, o čemž se zmíním později). Druhým znakem je jejich zapojení v alianci s Ruskou federací, konkrétně ODKB, která bývá mnohými odborníky považována za jakýsi protipól NATO. Jako třetí znak charakteristický pro jeden ze států tohoto regionu, konkrétně Turkmenistán, je neutralita.

3.2.1. Regionální organizace ve Střední Asii

V této části se zaměřím na regionální integrační procesy působící na území Střední Asie, ve kterých dané státy participují. Okrajově se zaměřím na první vzniklé uskupení v tomto regionu, a to na Společenství nezávislých států, které je v současné době spíše nefunkčním uskupením. Dále se budu podrobněji věnovat Euroasijskému ekonomickému společenství (JevrAZES), Šanghajské organizaci spolupráce (ŠOS) a Organizaci smlouvy o kolektivní bezpečnosti (ODKB).

Vzhledem k tomu, že Ruská federace se snaží účastnit všech zahraničněpolitických rozhodnutí středoasijských států, tak není možné, aby v této oblasti existovala funkční regionální organizace, ve které by neparticipovala právě Ruská federace.

⁵² Zapojení těchto států v OSN se nebudu věnovat, jelikož většina států světa již v této organizaci participuje, a navíc vliv a prosazování středoasijských států v této organizaci není nijak zásadní. Naopak jako důležitější se mi zdá jejich zapojení ve středoasijských integračních procesech, které probíhají na jejich území.

3.2.1.1. Společenství nezávislých států (SNS)

Společenství nezávislých států vzniklo 8. prosince 1991.⁵³ Jeho vznik byl zanesen v Bělovežských dohodách, které stvrzovaly rozpad SSSR. Zhruba o 14 dní později, 21. prosince 1991, se sešli vedoucí představitelé zbylých postsovětských republik SNS⁵⁴, aby podepsali smlouvy o přistoupení⁵⁵. V roce 1993 vzniká Charta SNS, kterou podepsaly všechny postsovětské republiky, krom republik v Pobaltí.

Hlavním cílem SNS bylo vytvoření platformy pro spolupráci mezi státy bývalého Sovětského svazu v oblasti ekonomické, bezpečnostní a zahraničně politické. Toto společenství mělo být slabší než konfederace, avšak silnější než mezinárodní organizace. Právě za pomoci tohoto společenství se Ruská federace snažila udržet svůj vliv i po rozpadu SSSR v bývalých sovětských republikách. Cíle, které byly vytyčeny na počátku, se bohužel nepovedlo naplnit, a několik států snížilo nebo úplně zrušilo své členství.⁵⁶

V současné době na prohloubení ekonomické či bezpečnostní spolupráce participují pouze některé země, a proto se SNS stalo spíše prázdným obalem, ve kterém jsou úspěšné pouze menší iniciativy členských zemí. Jako výhodu tohoto společenství můžeme spatřovat ve funkci fóra, ve kterém mohou jeho členové projednávat problematické otázky vzájemných vztahů (Pomfret 2008: 48-53) Zde bych vyzdvihla funkci fóra, která je pro malé státy velmi důležitá. Toto je jeden z důvodů, proč malé státy v této organizaci i nadále participují.

⁵³ Mezi zakládající členy, kteří podepsali smlouvu 8. prosince 1991, patří nejvyšší představitelé Ruské federace, Ukrajiny a Běloruska. Dostupné na: SNS: Společenství nezávislých států (<http://www.e-cis.info/page.php?id=19397>, 21. 3. 2013).

⁵⁴ Kromě Pobaltských republik a Gruzie – ta se k SNS přidala až v roce 1993 kvůli probíhající občanské válce. (tamtéž)

⁵⁵ V prosinci roku 1991 patřilo do SNS 11 států: Ázerbájdžán, Arménie, Bělorusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Moldávie, Ruská federace, Tádžikistán, Turkmenistán, Uzbekistán a Ukrajina. (tamtéž)

⁵⁶ V roce 2005 se stáhl Turkmenistán z plného členství a stal se pozorovatelem a v roce 2008 po konfliktu v Jižní Osetii ukončila Gruzie své členství.

Hlavním problémem SNS je Ruská federace, pro kterou je SNS nástrojem mocenské politiky v oblasti Střední Asie (SNS se podle jejích předpokladů mělo stát slabším Sovětským svazem). Avšak členské státy na tuto dominanci nereagují zrovna nadšeně. A ani Ruská federace v současné době tomuto společenství nedává velké šance na úspěch a snaží se zaměřit spíše na menší projekty v rámci SNS.

3.2.1.2. Euroasijské ekonomické společenství (JevrAzES)

Euroasijské ekonomické společenství je mnohými odborníky považováno za nejpovedenější integrační proces odehrávající se na území bývalého Sovětského svazu. I přesto je zde znatelná obrovská převaha Ruska, která vyplývá především z jeho ekonomické síly a vysokých finančních dotací, o kterých se zmíním později. Hlavním cílem tohoto integračního uskupení je především vytvoření jednotného hospodářského prostoru.

Počátky JevrAzES jsou spojeny s celní unií, která byla vytvořena v letech 1995-1996 mezi Ruskem a Běloruskem a ke které se později přidal Kazachstán. V roce 1996 se k unii přidal i Kyrgyzstán, který o dva roky později vstoupil i do WTO⁵⁷, což nebylo zcela kompatibilní se zásadami unie. Tato unie předpokládala v první fázi vznik zóny volného obchodu, a aniž by se to podařilo⁵⁸, přešla v roce 1998 k druhé fázi, která spočívala ve formování společných cel a opatření vůči ostatním zemím. Zde se jednalo pouze o změť bilaterálních a multilaterálních smluv, a možná právě z tohoto důvodu se

⁵⁷ Do WTO se Kyrgyzstán takto brzy dostal díky velkému tlaku ze strany USA.

⁵⁸ Od roku 2010 se mezi Ruskem, Kazachstánem a Běloruskem podařilo vytvořit celní unii, v rámci které budou jednotné celní tarify. To je pro Rusko velký úspěch, jelikož díky tomu se sjednotily 3 nejsilnější postsovětské ekonomiky (Aris 2010: 3).

dodnes nepodařilo naplnit první fázi integrace. Další zemí, která se připojila k celní unii, byl Tádžikistán, jehož špatná ekonomická situace spíše celý integrační potenciál unie zpomalila (Pomfret 2008: 53-54; Horák 2008: 72-75). Jedním z hlavních problémů celní unie a později i JevrAzES je neochota členských států předat část svých pravomocí orgánům k tomu určeným.⁵⁹ V roce 2000 na summitu v Astaně byla celní unie přetvořena na Euroasijské ekonomické společenství. V rámci zakládající smlouvy byly vytvořeny instituce, které velmi připomínají instituce Evropské unie. Zároveň tato smlouva stanovila vyšší příspěvků od členů společenství. Logicky nejvyšší částku platí Rusko, které si díky tomu zajistilo výraznou pozici v rámci společenství (Aris 2010: 3; Horák 2008: 72-78). V roce 2005 se JevrAzES spojilo se Středoasijskou organizací pro spolupráci.⁶⁰

Po obratu uzbecké zahraniční politiky se v roce 2006 přidal do společenství i Uzbekistán, který po dvou letech pozastavil členství především z důvodu nedostatečně probíhající integrace a nedostatku výhod z toho plynoucích pro samotný Uzbekistán (Horák 2009: 171-172).

V témže roce, kdy vstoupil Uzbekistán do Společenství, byla vytvořena Euroasijská banka rozvoje, jejímž hlavním úkolem bylo financování aktivit JevrAzES. Základní kapitál pro financování banky poskytl Kazachstán a Rusko.⁶¹ O tři roky později k Euroasijské bance rozvoje přistoupila Arménie a Tádžikistán.⁶² Ve stejném roce se konal summit v Moskvě, kde se členské státy domluvily na vzniku fondu v rámci Euroasijské rozvojové banky, jehož

⁵⁹ Nejspíše ze strachu jejich možného zneužití Ruskou federací.

⁶⁰ Organizace Středoasijské spolupráce byla založena na summitu v Taškentu roku 2001. Mezi její zakládající členy patří: Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán a Uzbekistán. Rusko k této organizaci přistoupilo v roce 2004 a ovlivňovalo ji tak moc, že ani ne rok po jeho vstupu byla tato organizace de facto zrušena – spojila se s JevrAzES. Zde je tedy jasně znatelný vliv Ruska na dané organizace.

⁶¹ Oficiální stránky Euroasijské banky rozvoje: Založení (<http://www.eabr.ru/rus/about/foundation/>, 23. 3. 2013)

⁶² Bělorusko se oficiálně stalo členem Euroasijské banky rozvoje až v roce 2010 a Kyrgyzstán až v roce 2011. JevrAzES: Založení (<http://www.eabr.ru/rus/about/foundation/>, 23. 3. 2013).

úkolem je zabránit negativním dopadům finanční krize ve světě na členské státy⁶³. Rusko by mělo do protikrizového fondu přispět 7,5 miliardami dolarů, což jsou asi ¼ z celkové částky (ta činí 10 miliard dolarů), kterou by fond měl mít k dispozici. Na summitu také Rusko diskutovalo o poskytnutí bilaterální finanční podpory jednotlivým členům organizace, např. dvou miliardový úvěr jak pro Bělorusko, tak pro Kyrgyzstán, a 500 miliónů Arménii (Aris 200: 3).

Obrovské ruské dotace považují vědci za velmi zavazující pro členské státy a dokonce je nazývají „kupováním“ si vlivu v těchto státech. A je pravdou, že JevrAzES je v mnohém podřízen zájmům Ruska a musí se přizpůsobovat jeho diktátu. Pro Rusko je JevrAzES klíčovou institucí, neboť je stabilním a zároveň funkčním integračním uskupením skrz které má Rusko velký vliv na chudší státy. Poskytuje jim investice a za to očekává plnou loajálnost. Tím upevňuje svou pozici ve Střední Asii.

3.2.1.3. Šanghajská organizace spolupráce (ŠOS)

Šanghajská organizace spolupráce je nejzajímavějším a zároveň nejvýznamnějším integračním uskupením v regionu. ŠOS jako taková existuje od roku 2001, kdy byl přijat Uzbekistán do původního uskupení – Šanghajské pětky.

Jako předchůdce ŠOS bylo neformální uskupení známé jako Šanghajská pětka nebo také jako Dohoda o posílení vojenské důvěry v hraničních regionech. Byla podepsána 26. dubna 1996 v Šanghaji (Pop 2010: 198).⁶⁴

⁶³ Antikrizový fond JevrAZES: <http://acf.eabr.org/rus/about/documents/>, 23. 10. 2011. A též dohoda o jeho vzniku (http://acf.eabr.org/media/img/rus/about/documents/dog_obuchacf.pdf, 23. 3. 2013).

⁶⁴ Dohoda byla jen logickým vyústěním předchozí spolupráce též v oblasti hraničních sporů (avšak zde ještě neparticipoval Kazachstán). Dohodu o posílení vojenské důvěry v hraničních regionech podepsaly: Ruská federace, Čína, Kyrgyzstán, Kazachstán a Tádžikistán.

Hlavním cílem dohody bylo vyřešení pohraničních sporů na území participujících států a s tím spojené posílení vzájemné důvěry, snížení počtu vojsk na hranicích.⁶⁵ Později se k těmto cílům začala přidávat i spolupráce v oblasti diplomatické, politické, ekonomické a bezpečnostní. Díky tomu se uskupení, které bylo původně zaměřené pouze na vyřešení pohraničních sporů – tedy na vojenskou oblast, přeměnilo na integrační uskupení obsahující jak vojenskou, tak i ekonomickou a politickou složku.⁶⁶ V roce 1999 se z volného uskupení států stala formální, fungující vojensko-politická organizace, která si vytyčila nové cíle - boj proti třem zlům: boj proti terorismu, separatismu a extremismu⁶⁷ (Horák 2008: 60; Chung 2004: 990-995; Peyrouse 2009: 5-7). Toto jsou cíle, které nejvíce prosazovala Čína, která, jak jsem již zmínila, měla největší zájem na potlačení separatismu a s tím spojeného extremismu a radikalismu, který se týkal především provincie Sin-tijang (Pop 2010: 198; Swänstorm: 2007: 79-80).

V roce 2000 se konal summit v Dushanbe, kam byl pozván i uzbecký prezident jako čestný host, neboť již od roku 1999 probíhala jednání o vstupu Uzbekistánu do organizace. Během pátého výročí založení Šanghajské pětky (2001), které se konalo v Šanghaji, byl Uzbekistán přijat jako právoplatný člen.⁶⁸ Zároveň byla tato organizace přejmenována na Šanghajskou organizaci spolupráce (Chung 2004: 991).⁶⁹ Na summitu byla přijata Charta ŠOS skládající se z 21 kapitol a stanovující cíle a orgány v rámci ŠOS.⁷⁰

⁶⁵ Již v době SSSR zde byla znatelná snaha o demilitarizaci sovětsko-čínských hranic. Proto po rozpadu SSSR se tomuto uskupení nejdříve říkalo 4+1 (Rusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán + Čína). A výsledkem jednání mezi 4+1 státy byla Smlouva o posílení důvěry ve vojenské oblasti (Horák 2009: 161-162).

⁶⁶ Ministerstvo zahraničí Číny: ŠOS (<http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/sco/t57970.htm>, 22. 3. 2013).

⁶⁷ Důvodem vytyčení těchto cílů byl strach z nárůstu moci Talibánu v severním Afghánistánu a též napadení Kyrgyzstánu uzbeckými islamisty (Horák 2008: 60)

⁶⁸ ŠOS: Deklarace o přistoupení Uzbekistánu (<http://www.sectesco.org/RU/show.asp?id=84>, 22. 3. 2013).

⁶⁹ ŠOS: Deklarace o vzniku ŠOS (<http://www.sectesco.org/RU/show.asp?id=83>, 22. 3. 2013).

⁷⁰ ŠOS: Charta ŠOS (<http://www.sectesco.org/RU/show.asp?id=82>, 22. 3. 2013).

První zkouška funkčnosti a připravenosti ŠOS se ukázala záhy – teroristické útoky na USA a následná válka v Afghánistánu. Na tuto zkoušku nebyla ŠOS vůbec připravena, a tak jediné, co dokázala, byla různá prohlášení a deklarace. Jak Rusko, tak i Čína si činí výhradní monopol na tento region, proto ani jedna velmoc nepřivítala americkou účast na základnách v Uzbekistánu či Kyrgyzstánu s nadšením – jejich přítomnost byla zcela v rozporu s ruskou zahraniční politikou a jejím konceptem „blízkého zahraničí“. Čína brala přítomnost USA jako ohrožení vlastních zájmů (srov. Chung 2004: 997; Pop 2010: 199; Swänstorm: 2007: 79-81). Během války v Afghánistánu se ukázal Uzbekistán podpisem strategického partnerství s USA se svou prozápadní orientací (Chung 2004: 997), jako nejslabší člen organizace. To si Rusko moc dobře uvědomovalo, proto se za pomoci ŠOS snažilo zvýšit svůj vliv v Uzbekistánu. V roce 2004 na summitu ŠOS v Taškentu, bylo rozhodnuto o přemístění protiteroristického centra právě do Taškentu⁷¹. Tímto krokem chtěla Moskva dosáhnout posílení svého vlivu právě v Uzbekistánu (Ilkhamov 2007: 9). Ten v roce 2005 potvrdil svou zahraničněpolitickou orientaci právě na Rusko a Čínu (Freire 2009: 144).⁷² Ve stejném roce se Rusko pokusilo zatlačit i na Kyrgyzstán, aby odsunul americké vojáky ze svého území. K tomuto kroku se Kyrgyzstán sice neuchýlil, ale alespoň zvýšil ceny za pronájem vojenské základny (Horák 2009: 154-167).

Pro Rusko i pro Čínu se ŠOS stala nástrojem k udržení si svého vlivu ve Střední Asii, avšak právě díky jejich účasti v rámci organizace je tato organizace brána Západem vážně, jelikož sdružuje dva nejsilnější asijské státy (Azarkan, 2010: 396). Právě spojení dvou takto silných a dominantních aktérů

⁷¹ V rámci ŠOS byly v roce 2004 vytvořeny jednotky RATS (Regionální protiteroristická struktura), které mají sídlo v Taškentu.

⁷² Po událostech v Andižanu nastalo zhoršení americko-uzbeckých vztahů, které vyvrcholilo vypovězením americké vojenské základny z uzbeckého Chánábádu (Horák 2009:165). Dále také Uzbekistán pochopil, že profit z přítomnosti USA nebude takový, jaký předpokládal na začátku spolupráce (Freire 2009: 144).

v jedné organizaci vyvolává spekulace o konkurenčních vztazích, či dokonce o střetu mezi nimi (Pop 2010: 200-201). Od počátku fungování Šanghajské pětky uplynulo 15 let a k žádnému vážnému střetu mezi Ruskem a Čínou nedošlo. Dokonce se podařilo vymýtit pohraniční konflikty, které Rusko s Čínou měly. Jak píše Oksana Antonenko, rusko-čínské vztahy se stávají spíše soutěživými nežli spolupracovními. Rusko by se v rámci ŠOS chtělo primárně zaměřit na bezpečnostní sféru, tedy vytvoření primárně bezpečnostní organizace s pouze omezenou rolí ekonomické spolupráce, naopak Čína jasně preferuje ekonomickou sféru a vytvoření primárně ekonomického společenství. Je to logické vzhledem k tomu, jak velký trh by se jí touto organizací otevřel. Čínskou ekonomiku považuje Rusko i ostatní středoasijské státy za obrovskou hrozbu pro vlastní ekonomiky, a proto je čínský návrh zóny volného obchodu v rámci ŠOS pro tyto státy nemyslitelný (Antonenko 2007: 7-9).

Tato organizace je hodnocena jako jedna z nejlépe fungujících v daném regionu (Rahman 2010: 74). Rusku i Číně se daří spolupracovat nejen na původně vytyčených cílech, ale i na dalších, které přibyly v průběhu let spolupráce v boji proti obchodování se zbraněmi a drogami a především udržování stability v regionu.

3.2.1.4. Shrnutí

Malé státy jsou aktivními spojenci v rámci různých ekonomických organizací a obchodních uskupení celních zón aj., které jim usnadňují čelit ekonomickému zaostávání a nesoběstačnosti, což je způsobeno jejich malým trhem. Právě vstup do těchto uskupení jim umožňuje přístup k většímu trhu, a proto je pro tyto státy výhodné být členy vícero takovýchto uskupení, jelikož mohou čerpat

vícero výhod z členství pro ně plynoucích a s tím spojený větší dosah na světovém trhu (Drulák a Druláková 2007: 50). Toto je hlavní důvod, proč střeadoasijské státy ve výše zmíněných uskupeních participují, neboť výhody, které jim z daných členství a spolupráce s Ruskem či Čínou v rámci ŠOS plynou, jsou mnohem větší, než pokud by v těchto organizacích neparticipovaly. Dalo by se tedy říci, že spolupráce v rámci těchto organizací je možná pouze na základě výhod a prospěchu, ne na základě ideologie.

3.2.2. Participace Střeadoasijských států v alianci

Jak již bylo zmíněno, aliance patří mezi nástroje kolektivní obrany, kdy se dva nebo více států domluví na spolupráci v bezpečnostních otázkách a případné pomoci při ohrožení jednoho ze států. Tvorba aliancí patří již od pradávna k velmi tradičním strategiím a především ke strategiím mocensky slabších států. Tyto státy vytváří aliance za účelem vlastní ochrany v případě pocitu ohrožení, jelikož samostatně by se tyto státy nebyly schopny ubránit (Henrikson 1999: 30-31). Státy Střední Asie, konkrétně Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán a Uzbekistán, participují v jediné alianci - ODKB - spolu s Ruskou federací a dalšími postsovětskými státy. ODKB je mnohými západními autory – J.H.Saat (2005: 3) - považována za „protipól“ Severoatlantické aliance.

3.2.2.1. Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti (ODKB)

Smlouva o kolektivní bezpečnosti (DKB) je jednou z mála funkčních součástí Společenství nezávislých států. Její vznik se datuje od podpisu Taškentského paktu 15. května 1992, který podepsaly Arménie, Kazachstán, Kyrgyzstán,

Rusko, Tádžikistán a Uzbekistán.⁷³ V roce 1993 podepsaly přístupové dohody Ázerbájdžán, Gruzie a Bělorusko, avšak smlouva o DKB vstoupila v platnost na dobu pěti let o rok později.⁷⁴ Jediný ze středoasijských států, který se do dané organizace nezapojil, byl Turkmenistán, který proklamoval svou neutralitu.

Cílem byla integrace vojenských sil a vytvoření společných vojenských jednotek, které budou podléhat společnému velení – tedy taková obdoba sovětské armády. Státy se též zavázaly k nepoužití síly a neúčasti v jakémkoli jiném vojenském uskupení, které by bylo namířeno proti členu této dohody.⁷⁵ „Podle čl. 1 vzaly státy závazek nevstupovat do vojenských svazků, bloků či jiných uskupení, stejně jako se nepodílet na nepřátelských akcích namířených proti některé z členských zemí. Podle čl. 2 se současně zavázaly k vzájemným konzultacím a koordinaci politiky v oblasti mezinárodní bezpečnosti s cílem prevence a eliminace možných vojenských hrozeb“ (Horák 2008: 61). V letech 1996-1999 činnost organizace spíše stagnovala. Možná právě proto v roce 1999 v době po vypršení platnosti zakládající smlouvy odmítly podepsat Gruzie, Ázerbájdžán a Uzbekistán protokol o prodloužení členství v DKB a daly přednost prozápadně orientovanému GUAMu⁷⁶ (Souleimanov 2005: 3). Konflikt, který nastal na přelomu tisíciletí, tzv. batkenské války⁷⁷, ukázal nepřipravenost států DKB rychle a adekvátně reagovat na nastalou situaci. V reakci na tyto konflikty byla posílena pozornost na boj proti obchodu s drogami a terorismu, zároveň byly vytvořeny Kolektivní síly rychlé reakce,

⁷³ ODKB: Deklarace o vzniku ODKB (<http://www.odkb.gov.ru/b/aza.htm>, 24. 3. 2013).

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ ODKB: Konvence kolektivní bezpečnosti států – účastníků Dohody o kolektivní bezpečnosti (<http://www.odkb.gov.ru/b/azc.htm>, 23. 3. 2013).

⁷⁶ GUAM byla vytvořena v roce 2001 a jejím hlavním cílem byla především vzájemná podpora při prosazování západní zahraniční politiky (tedy politiky protiruské). Jejimi členy jsou: Gruzie, Ukrajina, Ázerbájdžán a Moldávie. V době prozápadní orientace byl členem i Uzbekistán (to se organizace přejmenovala na GUUAM), ale po svém obratu zpátky na Rusko z organizace vystoupil.

⁷⁷ Batkenské války byly války vyvolané Islámským hnutím Uzbekistánu probíhající v jižním Kyrgyzstánu a Uzbekistánu. Tyto války byly vedené především kvůli zajištění drogových cest, a financované z příjmů za jejich prodej (Horák 2010: 10-13).

kteřé byly vycvičeny na možné nenadálé situace. Útoky z 11. zářít 2001 a vstup USA do regionu Střední Asie vedl středoasijské státy ke spolupřáci s USA. Právě spolupřace s USA na chvíli pozastavila vývoj, ale již o rok později přišlo Rusko s návrhem na změnu formy tohoto uskupení a vznikla tzv. Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti (ODKB). Rusko si chtělo udržet svůj vliv v regionu i přes americkou přítomnost, a proto navrhlo členským státům prodej vojenské techniky za vnitroruské ceny (Horák 2008: 68-70). V roce 2006 se opět stal členem ODKB Uzbekistán - právě nabízená vojenská podpora (levný prodej vojenské techniky) ze strany Ruska a další výhody a naopak zklamání plynoucí z přítomnosti USA zapřičinily změnu v jeho názoru na ODKB.⁷⁸

ODKB byla vytvořena jako bezpečnostní organizace v oblasti Střední Asie, ODKB je sice funkční, ale stejně jako všechny ostatní organizace, ve kterých participuje Rusko, jako jediný hegemon se opět stává pouze jeho nástrojem na udržení si vlivu ve Střední Asii a závislého postavení slabších států – Kazachstán, Kyrgyzstán a Tádžikistán jsou na něm doslova závislé ve vojenské sféře⁷⁹. *„Rusko prostřednictvím ODKB hraje roli "security managera" pro státy Střední Asie a zároveň tím konsoliduje své celosvětové hegemonické postavení“* (Freire 2009: 139).

Poslední dobou je viditelné jakési napětí mezi Východem a Západem a ODKB se jeví jako ruský nástroj k vyvážení západní dominance – protipól NATO (Freire 2009 139; Saat, 2005: 3). *„Vojenský potenciál ODKB nebyl dosud nijak vyzkoušen a lze předpokládat, že v případě napadení ze třetí strany by*

⁷⁸ Central Asia – Cacaus Institute: The CSTO deepens military ties (<http://www.cacianalyst.org/?q=node/4252>, 25. 3. 2013), ODKB: Российский бизнес (<http://www.rb.ru/inform/31547.html>, 4. 4. 2013).

⁷⁹ Tádžikistán je velmi slabý stát, ekonomicky závislý na Rusku, kde ještě donedávna probíhala občanská válka, která byla ukončena s pomocí Ruska, které dosadilo do čela státu Rahmanova, který je prezidentem až dodnes. Hyrgyzstán je též velmi slabou zemí, která je absolutně závislá na Rusku a Kazachstánu. Kazachstán je naopak na Rusku závislý z důvodu velmi početných ruských menšin a je již dlouhou dobu nejloajálnějším spojencem Ruska.

členské země, s výjimkou Ruska, nebyly patrně ochotné k akcím mimo svá území. Nasazení sil ODKB tak lze očekávat v případě vnitropolitické krize v některé ze členských zemí, především ve Střední Asii, ovšem v případě, že bude Rusko ochotné se na podobné akci podílet“ (Horák 2009: 170).

3.2.2.2. Shrnutí

Malé státy se velmi často zapojují do aliancí, ve kterých participuje velmoc, jelikož právě velmoc je schopná poskytnout určitý stupeň ochrany (Neumann; Gstöhl 2006: 13). Státy Střední Asie participují v ODKB především za účelem svého vlastního prospěchu – a to zajištění bezpečnosti ze strany Ruské federace a následně i materiální výhody, jako je např. nákup levného vojenského vybavení za vnitroruské ceny. Malé státy se velmi často v případě ohrožení připojují na stranu silnějšího – silnější aliance „*i přesto, že vědí, že jejich rozhodnutí celkový výsledek neovlivní, avšak nechtějí se ocitnout na straně poražených. To by s velkou pravděpodobností znamenalo jejich totální zničení“* (Drulák, Druláková 2007: 64). Vzhledem k tomu, že vojenský potenciál ODKB nebyl nikdy vyzkoušen, není jasné, zda by se opravdu jednalo o silnější alianci. V alianci s Ruskem hrají Středoasijské státy vyjma Uzbekistánu a Turkmenistánu supervěrné spojence, kdy státy dobrovolně podřizují svou zahraniční politiku velkému spojenci – v našem případě Rusku, a za to žádají výhody a odměny, v našem případě zajištění bezpečnosti, prodej levného vojenského vybavení, nenávratné půjčky atd. Uzbekistán by v dané alianci mohl hrát roli nespolehlivého spojence, který v alianci participuje jen v případě výhodnosti. Uzbekistán jako jediný z již participujících středoasijských států neprodloužil své členství v DKB a následně se o několik let později (po zjištění výhodnosti spolupráce s Ruskem) stal po své předešlé prozápadní orientaci členem ODKB.

3.2.3. Neutralita

Jak jsem již zmínila výše, neutralita stejně jako tvorba aliancí patří k nejstarším strategiím malých států, jak se ubránit větším a silnějším státům v anarchickém mezinárodním prostředí. Neutralita je pro malé státy typická především z důvodu jejich militární nevybavenosti a nedostatku mocenských zdrojů. Z těchto důvodů se malé státy chtějí vyhnout jakýmkoli ozbrojeným konfliktům, které by je mohly zcela zničit, a proto vyhláší neutralitu.

V regionu Střední Asie vyhlásil pouze jeden stát neutralitu, a to Turkmenistán. Neutralita Turkmenistánu byla přijata aklamací 12. prosince 1995 na Valném shromáždění OSN. Tato neutralita byla schválena jako permanentní, tedy nesloužila jen pro určitý konflikt, a jako neutralita pozitivní (Darchiashvili 2006: 179). Zpočátku se státy OSN domnívaly, že neutralita Turkmenistánu má sloužit k zajištění vlastní bezpečnosti a teritoriální integrity, avšak postupem času se ukázalo, že neutralita slouží spíše k vnitřnímu ideologickému použití vůdci země. Status neutrality se stal jedním z argumentů, kterým Türkmenbašy zdůvodňoval stále více izolacionistickou zahraniční politiku země. Na základě toho Turkmenistán snížil své členství v rámci SNS pouze na pozorovatelský status. Původní ideu Türkmenbašyho, ač značně utopickou, bylo vytvořit ze země mírotvůrce v rámci Asie (v podstatě se mělo jednat o asijské Švýcarsko). Tato myšlenka se nakonec nezdařila a Turkmenistán se uchýlil k jeho izolacionistické politice (Horák 2008: 147-149).

Chování Turkmenistánu v jeho zahraniční politice, především jeho vyhlášení neutrality, je možné považovat za projev chování malého státu, neboť jak bylo řečeno výše, vyhlášení neutrality je prvek typický právě pro malé státy.

3.2.4. Vztah vůči velmocím

Jak jsem již zmínila v předchozí části, pro malé státy je výhodné vzhledem k jejich velikosti, vojenské nevybavenosti, ekonomické slabosti aj. spojovat se se silnějšími partnery, kteří jsou schopni jim tyto nedostatky vynahradit. V případě středoasijských republik se jedná o spolupráci s velmocemi pouze po dobu výhodnosti, tak jak ji popisují neorealisté konkrétně Waltz (Waltz 1979). Podle Waltze je spolupráce způsobem, jakým mohou státy dosáhnout okamžitého posílení své vlastní pozice a mocenského potenciálu. Tato spolupráce je podle realistů možná pouze po dobu její výhodnosti pro všechny aktéry. Tento prvek je nejvíce znatelný na odklonu středoasijských států po 11. září 2001 od proruské orientace směrem k Západu a jejich následný návrat k proruské orientaci, kdy očekávání těchto států byla větší než reálná pomoc ze strany USA, která byla podmíněná demokratizací daných režimů, potvrzuje Waltzův předpoklad, že státy spolupracují, jen po dobu výhodnosti.

3.2.4.1. Kazachstán

Kazachstán byl již v dobách Sovětského svazu pod výsostným vlivem Kremlu. Rozpad SSSR tento vliv částečně redukoval, avšak i nadále zůstává Ruská federace nejdůležitějším spojencem Kazachstánu, což je dáno především početnou ruskou menšinou, vojenskými vazbami a obrovským ruským vlivem na kazašský ropný průmysl (Lasák 2006: 140).

Po rozpadu SSSR zaslal první prezident Kazachstánu Nursultan Nazarbajev ihned po svém zvolení dopis Borisi Jelcinovi, v němž vyjádřil prioritu rusko-kazašských vztahů a zároveň potřebu spolupráce obou zemí v hospodářské a kulturní sféře. Na základě toho byla mezi Astanou a Moskvou podepsána série

bilaterálních smluv, jejichž úkolem bylo stabilizovat ekonomický a informační sektor, a které měly zajistit harmonickou spolupráci obou zemí (Freire 2009: 142-143; Lasák 2006: 141-143). Následně během 90. let vztahy mezi oběma zeměmi kvůli sporu o nájem kosmodromu a demarkaci hranic značně ochladly. Po nástupu Vladimíra Putina do úřadu prezidenta RF a po vstupu USA do regionu Střední Asie se Kazachstán ukazuje klíčovým aktérem pro vyvážení vlivu Ruska ve Střední Asii (Freire 2009: 143). Prezident Nazarbajev si je této skutečnosti vědom, a proto se v intencích vlastní nezávislosti snaží vyvážit ruský vliv v Kazachstánu vstřícnými kroky vůči USA - např. svolení k výstavbě vojenské základny v Chimkentu (Lasák 2006: 141-143).

„Začátek nového tisíciletí se časově shoduje se vznikem nových tendencí v zahraniční politice Kazachstánu, tak zvaného politického pragmatismu, který je orientován na upevnění a rozvoj nezávislosti a suverenity mladé republiky. Obrisy kazachstánské zahraniční politiky se staly zřetelnější. Byl definován princip multilaterální diplomacie Kazachstánu, který se dnes stal základem zahraniční politiky státu.“⁸⁰

3.2.4.2. Kyrgyzstán

Vzhledem k malé rozloze a slabému ekonomickému potenciálu jsou manévrovací možnosti zahraniční politiky Kyrgyzstánu značně omezené. I přesto se prezident Akajev snažil vytvářet dojem Kyrgyzstánu jako centra Střední Asie. Díky tomu mezi priority své zahraniční politiky zařadil bezkonfliktnost, bezproblémovost v rámci sousedských vztahů a bezpečnost v rámci regionu, angažovanost v integračních a kooperačních uskupeních a samozřejmě hledání ekonomické pomoci. Na začátku samostatnosti se

⁸⁰ Velvyslanectví Republiky Kazachstán: Zahraniční politika (<http://www.kazembassy.cz/cz/o-kazachstanu/zahranicni-politika.html>, 25. 3. 2013).

Kyrgyzstán orientoval především na státy SNS v čele s Ruskem, které pro něj byly jediným odbytištěm jinde nekonkurenceschopných produktů. Rusko je také schopno Kyrgyzstánu zajistit jeho bezpečnost ať už na základě bilaterálních nebo multilaterálních dohod v rámci ODKB (Darchiashvili 2006: 155-159).

Patrná neschopnost zahraniční politiky Kyrgyzstánu je zřejmá z roku 2002, kdy Kyrgyzstán postoupil Číně několik desítek km² svého již tak malého území (Peyrouse 2009: 5). Čínský vliv v zemi je zřejmý, neboť tisíce čínských přistěhovalců, pomalu, ale jistě přebírají kontrolu nejen nad trhy, ale i nad většími podniky. Kyrgyzstán přijímá od Pekingu obrovské granty a úvěry, které nejsou na rozdíl od USA podmíněny změnou režimu, ale za pomoci nich je Kyrgyzstán přitahován do Čínské sféry vlivu. Dalším vektorem zahraniční politiky je orientace na USA po roce 2001, kdy byla postavena vojenská základna na letišti v Manas, proti které se postavilo jak Rusko, tak Čína (Freire 2009: 137). V podstatě jsou v politice Kyrgyzstánu zřejmé 2 osy – Rusko – státy SNS – Čína, což se projevuje především v bezpečnostní, politické a ekonomické oblasti, a osa OBSE – Evropa - USA, které zajišťují zejména ekonomickou a částečně bezpečnostní složku. I přes vše výše zmíněné je Kyrgyzstán velmi silně závislý na Rusku. I přes snahu ostatních globálních aktérů, konkrétně Číny a USA, získat větší vliv v zemi, je zřejmý strach z čínského elementu, velká vzdálenost od USA a především tlak ze strany ŠOS na ochlazení vztahů s Washingtonem. Tyto všechny faktory způsobily neměnnost zahraniční politiky a loajalitu Kyrgyzstánu vůči Moskvě (Darchiashvili 2006: 164; Horák 2008: 97-118).

3.2.4.3. Turkmenistán

Zahraniční politika Turkmenistánu je nejvíce poznamenána prvním prezidentem země – Turkmenbašym. Díky jeho vládě byla zahraniční politika Turkmenistánu velmi nepředvídatelná (Horák 2008: 146-150). Výjimkou nebyla protichůdná rozhodnutí a obraty, nepředvídatelné dodržování smluv dohod aj. V podstatě by se dalo říci, že zahraniční politika Turkmenistánu se odvíjela od aktuální nálady svého vůdce. Zahraniční politiku země bychom mohli rozdělit na 2 hlavní determinanty – neutralita a zásoby zemního plynu (Darchiashvili 2006: 175-177). Status neutrality pomohl zemi izolovat se od kontaktu s ostatními zeměmi a naopak faktor zemního plynu naopak pomáhal udržovat kontakty se zeměmi vykupujícími zemní plyn nebo potenciálními odběrateli (jedná se především o Rusko a Čínu). Tedy hlavním společným zájmem zemí spolupracujících s Turkmenistánem je otázka zemního plynu. Závislost Turkmenistánu na Rusku je znatelná ve vývozu zemního plynu, kdy v podstatě jediný exportní koridor ze země vede právě přes Ruskou federaci⁸¹ (srov. Darchiashvili 2006: 175-177; Freire 2009: 143; Horák 2008: 146-150).

3.2.4.4. Tádžikistán

Do počátku formování tádžické zahraniční politiky zasáhla občanská válka v roce 1992, která veškerý proces pozastavila. Vítězný kandidát na post prezidenta země vzešel z občanské války. Jednalo se o prorusky orientovaného Emómaliho Rahmónova, který byl Ruskem velmi silně podporován (Darchiashvili 2006: 164-165). Proruský kurz zahraniční politiky Tádžikistánu vydržel až do roku 2001, kdy se do oblasti Střední Asie dostávají

⁸¹ V roce 1998 byl otevřen jižní plynovod směřující na jih do Iránu, odkud nevede další produktovod, kterým by turkmenský plyn mohl proudit do dalších zemí. Z tohoto důvodu je produktovod do Ruska v podstatě jediným možným.

USA. Američané přislíbili investice ve výši jedné miliardy USD, pokud v zemi přestane fungovat ruská vojenská základna. V podstatě s příchodem USA do regionu se pro Rahmónova otevřely dveře západoevropských zemí, kam v té době cestoval. Další výhodou přítomnosti USA byly velké finanční kompenzace za užívání letiště v Dušanbe a nezanedbatelný byl i bezpečnostní efekt, kdy byl zlikvidován tálibánský režim v sousedním Afghánistánu. Tyto skutečnosti vedly Rahmónova k více prozápadní zahraniční politice Tádžikistánu a jistému stranění se Ruska. Avšak sliby, které byly dány, nebyly vždy 100% dodrženy ze strany Západu a navíc USA svou další pomoc začaly podmiňovat demokratizačním procesem v zemi, což se vládnoucí elitě nelíbilo. V tomto období je znatelný odklon Dušanbe od prozápadní orientace a naopak jeho návrat k ruské straně (Horák 2008: 119-121).

V poslední době se v Tádžikistánu angažuje i Čína, jejíž vliv má spíše ekonomický charakter. Čína pomáhá spolu s Íránem v budování a rekonstrukci infrastruktury v Tádžikistánu. Prioritou čínského vektoru tádžické zahraniční politiky se stalo otevření silnice přes hranice ve východním Pamíru. Tato silnice zvýšila příliv čínských výrobků na tádžický trh a zároveň došlo k jejich zlevnění. Dále se Čína v zemi angažuje v humanitární pomoci, kdy Tádžikistánu vyčlenila několik desítek miliónů USD (Horák 2008: 121; Peyrouse 2007: 38-41).

Avšak i přes vše výše řečené je Tádžikistán nejvíce závislý na Rusku, díky proruský orientovanému prezidentu je i jeho politika ovlivňována Moskvou (Freire 2009: 144).

3.2.4.5. Uzbekistán

Uzbekistán má neustálé ambice stát se hráčem číslo jedna ve středoasijském regionu. Jak jsem již zmínila předešle, Uzbekistán k tomu má i velké předpoklady – geografická poloha, počet obyvatel, naopak ekonomika země je spíše determinantou. V podstatě žádná ze zemí usilující o vliv ve Střední Asii se neobejde bez konzultací Taškentu a s nimi spojených dobrých vztahů. Zahraniční politika Uzbekistánu se vyznačuje mnohovektorovostí, která se objevuje ve všech zahraničněpolitických koncepcích. Oficiálně se jedná o hledání partnerů, kteří Uzbekistánu umožní integraci do mezinárodních hospodářských vztahů a spolupráci v politické, ekonomické, bezpečnostní a vědeckotechnické. Avšak krátce po rozpadu SSSR se za touto frází skrývala snaha o spojení s jakoukoli zemí, která omezí vliv Ruska v daném prostoru. Uzbekistán se po roce 2000 stal členem protirusky laděné organizace GUUAM (Horák 2008: 177). *„Jednotlivé vektory jsou potom využívány podle aktuální politické situace. Z tohoto důvodu se akcent zahraniční politiky Uzbekistánu fakticky střídá podle konjunktury zájmu o region a Uzbekistán zvláště. Hlavními směry jsou samozřejmě Rusko a Západ. V současné době se Uzbekistán podle slov prezidenta Karimova neobejde ani bez Ruska, ani bez Číny, ani bez USA. Politické lavírování mezi uvedenými třemi velmocemi, které mají a budou mít hlavní slovo v regionu, se zřejmě i do budoucna stane základem zahraniční politiky Uzbekistánu“* (ibid.). Zde bych si dovolila autora doplnit, že Uzbekistán bude spolupracovat s tím, kdo mu poskytne větší výhody – na počátku války v Afghánistánu se tak jevily USA, se kterými prezident Karimov podepsal smlouvy o strategickém partnerství. Následně se USA ukázaly jako partner podmiňující svou pomoc demokratizací režimu aj.⁸², což vedlo Uzbekistán k opětovné orientaci na Moskvu (Ilkhamov 2007: 9). Rusko Uzbekistánu nabídlo jisté výhody v rámci ŠOS a Uzbekistán svou

⁸² V roce 2005 po kritice USA, kvůli represím v Andijonu vztahy Taškentu vůči Washingtonu velmi rapidně ochladly a vojáci USA dostali 6 měsíců na opuštění Uzbekistánu (Freire 2009: 144).

orientaci z prozápadní, na základě kritiky Washingtonu, změnil na proruskou (Freire 2009: 144). V případě zahraniční politiky Uzbekistánu platí neorealistický předpoklad, že státy spolupracují pouze po dobu výhodnosti. Mnohovektorovost v podání Uzbekistánu znamená spolupráci s tím, kdo Taškentu nabídne lepší podmínky a možnost stát se regionálním hegemonem.

3.2.5. Shrnutí

Po aplikaci kritérií malosti států, která jsem si zvolila v předchozí části, na všech 5 států středoasijského regionu, se mi potvrdil můj předpoklad, že i tyto většinou přijímané velké státy je možné považovat na základě charakteristiky za státy malé. Na všechny státy jsem aplikovala stejná kritéria, přičemž jsem vycházela jak z relativních, tak i absolutních definic. Všech pět států je podle procentuálního podílu HDP na světovém trhu (podle definice Karla Deutsche) je možné definovat jako malé, a to bez výjimky. Podle velikosti populace, tak jsem si ji definovala, dle Davida Vitala, je možné všechny státy považovat za malé, neboť ani jeden z nich nepřekračuje Vitalovu hranici 30 milionů obyvatel. Jako nejvíce rozporuplné se ukázalo kritérium velikosti státu, proto jsem zde použila obě varianty – tedy jak relativní, tak i absolutní. Kazachstán, Turkmenistán i Uzbekistán svou rozlohou dalece převyšují 150 km², avšak z relativního hlediska by za malý stát nemusel být považován pouze Kazachstán, jelikož pouze dvě země v dané oblasti jsou větší – Čína a Ruská federace. Naopak u Turkmenistánu a Uzbekistánu s relativním kritériem velikosti, tedy v interakci okolních států, je možné obě země považovat za malé. Tádžikistán i Kyrgyzstán bez problémů splnily jak absolutní, tak i relativní limity pro definici malého státu. Jako poslední měřítko jsem si zvolila vliv v daném regionu, tedy zda je stát schopen ovlivňovat své okolí. Zde se mi téměř u všech států s jistotou potvrdilo, že nikoli. Naopak tyto státy jsou spíše

ovládány velmocemi – především Ruskem. Výjimkou v regionu je Turkmenistán, který se drží své izolacionistické politiky, tudíž vliv na okolí nemá a ani mít nechce. Naopak Uzbekistán by o tento vliv stál, avšak u něj nelze stoprocentně říci, že ho má či nikoli. Zde tedy hrálo roli více činitelů a po úvaze jsem došla k výsledku, že i tento rys Uzbekistán splňuje.

V další části jsem aplikovala teorii malých států na chování těchto států, konkrétně účast v regionálních integračních uskupeních, účast v aliancích a neutralitu. Na základě této aplikace jsem došla k názoru, že všechny státy Střední Asie je možné považovat za státy malé i na základě chování, ačkoliv 100% nesplňují veškeré body chování malých států, ale pouze některé z nich. Jde o neutralitu, účast v alianci, o účast ve většině regionálních uskupení a další. Právě neutralita a účast v aliancích patří mezi nejstarší strategie malých států (Kotyk, Had 1998: 12) a z tohoto důvodu je můžeme označit za státy malé. Jako další rozpoznatelné vzorce chování malých států, které jsou znatelné i u států Střední Asie, jsou: intenzivní zapojení do mezinárodní ekonomiky a ekonomické integrace – zde se jedná především o regionální zapojení v rámci JevrAzEs, ale i o bilaterální dohody spolu s Ruskem či Čínou. Kladení většího důrazu na diplomatické a ekonomické nástroje zahraniční politiky než na vojenské prostředky. Dalším shodným znakem je důvěra v mocnosti (konkrétně v Rusko) v oblasti zajištění jejich bezpečnosti, partnerství a zdrojů, jelikož právě mocnost (Rusko) je schopná těmto relativně slabým státům zajistit většinu aspektů nutných pro přežití v MS. Co už je méně znatelné v chování těchto států (což je pravděpodobně dáno jejich nedostatečnou vyspělostí a rozvinutostí), je prosazování mezinárodního práva, vytváření mezinárodních institucí a organizací, vytváření mezinárodních norem, dohled nad dodržováním mezinárodních norem a práva (srov. Drulák 1997: 7; Hey 2003: 5). Avšak i přesto se domnívám, že středoasijské státy na základě teorie malých států můžeme označit za státy malé, neboť (jak bylo na začátku řečeno) je velmi těžké říci, jak se malé státy chovají, protože se

nechovají všechny stejně - i přesto jsem našla některé paralely, které se shodují.

Dále jsem zkoumala vztah daných zemí vůči světovým velmocím angažujícím se v daném regionu. Na základě tohoto zkoumání jsem zjistila, že všechny země regionu spolupracují s Ruskou federací poměrně úzce, a to vzhledem k jejich společné historii, kultuře, jazyku atd. Ruská federace se jim naopak snaží poskytnout mnoho výhod a za to očekává jejich loajalitu. Spolupráce s Ruskem obsahuje všechny dimenze zahraniční politiky těchto zemí ekonomickou a vojenskou spolupráci počínaje a politickou spolupráci konče (Freire 2009: 144). Spolupráce s Čínou je v daném regionu jaksí omezená především díky předsudkům, které v oblasti panují. Z tohoto důvodu je spolupráce omezena pouze na ekonomickou oblast, kdy jsou do zemí importovány levné čínské výrobky, do Číny naopak exportovány nerostné suroviny (Zhao 2007: 144-148). Samozřejmě nesmím zapomenout na dotace a granty pocházející z Číny (například v Tádžikistánu). Avšak největší vliv má Čína v oblasti za pomoci ŠOS. Větší zájem o oblast Střední Asie z pohledu USA je zřejmá až po 11. září 2001 a invazí do Afghánistánu. Tato invaze je spojená se stavbou vojenských základem ve středoasijském regionu a potřebou spolupráce s těmito zeměmi.

4. Zájmy velmocí v regionu Střední Asie

Vysvětlením velmocenských zájmů v oblasti Střední Asie by mohla být realistická geopolitická teorie Halforda J. Mackindera. V roce 1904 anglosaský geograf a vědec Halford J. Mackinder publikoval článek s názvem Geografická osa dějin (1904: 421-437), kde představil stěžejní body své teorie. Podle této teorie leží v oblasti Euroasie Heartland, což je podle něho oblast, která má díky své geopolitické pozici a zásobám nerostných surovin takovou pozici, která zajistí velmoci, jež bude Heartland ovládat, možnost stát se světovým hegemonem (Mackinder 1904: 421-437).⁸³ Podle ruské geopolitiky je oblast Euroasie místem neustálých střetů o moc. Na přelomu 19. a 20. století docházelo v oblasti Heartlandu k bojům mezi Ruskem a Velkou Británií a v současné době, resp. po roce 2001, se do oblasti snaží dostat USA a Čína. (Dugan 1962: 241-257). Ruské geopolitické školy jsou stavěny právě na smýšlení Halforda J. Mackindera a ovládnutí Heartlandu, o jehož podmanění se Rusko snaží i po rozpadu Sovětského svazu. I další významní geostratégové navazují na Mackindera. Zde bych zmínila především Nicolase Spykmana, který přišel s teorií Rimlandu, ve které kritizuje Mackinderovo přeceňování Heartlandu. Rimland by mohl být v Mackinderově pojetí považován za vnitřní půlměsíc a právě Spykman tvrdil, že oblast Rimlandu je nejdůležitější a ten kdo ji ovládne, ovládne celou Euroasii, a kdo ovládá Euroasii, ovládne celý svět. Na základě této teorie Spykman apeloval na USA, aby nedovolily

⁸³ V textu je Mackinderova teorie značně zkrácena. Mackinder rozdělil svět na 3 periody: 1) předkolumbovské období – Evropa byla periferním regionem, podřízeným asijským kočovným kmenům, v tomto období převládá pozemní moc, 2) kolumbovské období – zde je Evropa hegemonem ovládajícím celý svět, v tomto období převládá mořská moc, 3) postkolumbovské období – zde je opět návrat k pozemní moci. Pro Mackindera je nejdůležitější oblast ležící v Turkestánské a Západosibiřské rovině, kterou nazývá pivoňní oblastí, která je podle něho ohraničena teritoriem vnitřního půlměsíce (resp. obvod Euroasie, kam spadá Evropa, Střední Východ, východní Asie a Britská Indie). Zbytek světa Mackinder označuje jako vnější půlměsíc. Podle Mackindera je mocnost, která ovládá pivoňní oblast ve strategicky nejlepší pozici (Mackinder 1904: 421-437) „Kdo ovládá východní Evropu, kontroluje Heartland (pivoňní oblast později Mackinder přejmenoval na Heartland – pozn. aut.), kdo ovládá Heartland, kontroluje Světový ostrov, a kdo ovládá Světový ostrov, kontroluje svět“ (Waisová 2008: 54).

Heartlandu ovládnout Rimland (Spykman 1994). V této teorii můžeme vidět současný zájem USA podílet se na dění v regionu. Zde je velmi důležité zmínit, že ve Spykmanově teorii nehrají středoasijské republiky primární oblast světa jako v Mackinderově pojetí, ale staly se nárazníkovou zónou Heartlandu. Tedy před tím, kdo by se pokusil Rimland ovládnout. Níže se nám toto geopolitické postavení, kdy státy Střední Asie tvoří nárazníkovou a ochranou zónu Ruska, potvrdí. Jako posledního zmíním Zbigniewa Brzezinskiho, jednoho z nejvýznamnějších geopolitiků současnosti. Podle Brzezinskiho (Brzezinski 1999) vzniklo po rozpadu SSSR mocenské vakuum, které je třeba zaplnit, což se stalo snahou většiny velmocí. Nejzřetelněji se toto mocenské vakuum projevuje v oblasti Střední Asie, kde se snaží velmoci jako USA, Čína a Rusko angažovat nejvíce. Brzezinski chápe jako jedinou velmoc Spojené státy, které mají obrovskou mocenskou, vojenskou, ekonomickou a technologickou převahu. Avšak ve svém díle tvrdí, že ostatní státy se budou snažit mocenskou převahu USA oslabit (přičemž se obává především spojení Ruska a Číny, které by mohlo ohrozit globální hegemonii USA), a proto je primárním úkolem USA udržet si svůj vliv v Euroasii (Brzezinski 1999: 45-53), jelikož *„ovládnutí celého euroasijského kontinentu slouží jako základna pro světové prvenství“* (Brzezinski 1999: 45). Na základě teorie Brzezinskiho by se dala vysvětlit invaze do Afghánistánu a Iráku, přičemž své základny si USA stavěly v zemích Střední Asie, čímž se mohly snažit zvýšit svůj vliv. Brzezinski dále varuje USA před spojenectvím Ruska a Číny⁸⁴, které by mohlo ohrozit globální postavení USA.

V této části jsem ve stručnosti popsala 3 významné geopolitické teorie týkající se regionu Střední Asie, které by nám měly pomoci lépe pochopit postavení těchto malých států vůči zájmům velmocí a také zájmy velmocí v dané oblasti.

⁸⁴ Spolupráci Ruské federace a Číny můžeme spatřovat v rámci Organizace Šanghajske spolupráce, které se budu věnovat níže.

4.1. Zájmy Ruské federace

Ruská federace jakožto hegemon v daném regionu má obrovskou mocenskou, ekonomickou, geografickou a především vojenskou převahu nad okolními státy – a to hlavně nad těmi postsovětskými. Těsně po rozpadu SSSR se ruská zahraniční politika nevěnovala oblasti Střední Asie a naopak své zájmy obrátila směrem na Západ (konkrétně na USA) pod vlivem atlantické skupiny, která v dané době převažovala. Tento prozápadní směr zahraniční politiky bývá označován jako liberální internacionalismus. Avšak tento prozápadní směr Ruské federaci dlouho nevydržel a postupně od roku 1993 začíná být nahrazován realističtějším pohledem na zahraniční politiku. Po nástupu Jevgenije Primakova na post ministra zahraničí se dá hovořit o úplném odvrácení se od Západu a zaměření svých prioritních zájmů na oblast Střední Asie (srov. Kuchyňková 2006: 25 - 27; Scott, Frickenstein 2010: 68-72).

Mezinárodního uznání a zvýšení svého mocenského postavení se Ruská federace snaží dosáhnout za pomoci vlivu v bývalých postsovětských republikách, ve kterých si Rusko udržuje moc za pomoci různých uskupení (např. ODKB bývá Západem považováno za jakousi protialianci Severoatlantické aliance) a finančních výhod, za to naopak očekává jejich plnou loajalitu. Plná loajalita středoasijských republik je schopna Rusku zvýšit jeho mocenský potenciál a tím zvýšit jeho moc v mezinárodním systému (Trenin 2003: 124-125). Ruská federace má v oblasti Střední Asie několik vojenských základen, které tam zůstaly ještě z dob SSSR - např. v Kazachstánu⁸⁵ či Tádžikistánu (Freire 2009: 134). Dalším důvodem, proč jsou tyto republiky pro Rusko důležité, je jejich surovinové bohatství – ropa a zemní plyn. Rusko plyn vykupuje levněji, než má svůj vlastní, což mu

⁸⁵ V Kazachstánu po rozpadu SSSR si Ruská federace zachovala kosmodrom Bajkonur, testovací centrum Karanga, radarovou stanici v Balkaši, která je do nynějška využívána systémem včasného varování, a jiné.

umožňuje levný prodej na domácím trhu, a zároveň má dostatek vlastních zásob plynu, takže je schopno dostát svým závazkům v zahraničí (ty tvoří základ ekonomického růstu Ruské federace), (Scott, Frickenstein 2010: 70-71). Tím Rusko posiluje své mocenské postavení v mezinárodním systému, díky kterému je schopné vyvažovat západní vliv. Jako potvrzení ruského zájmu o oblast postsovětského prostoru vznikl koncept „blízkého zahraničí“, též známý jako Primakovova doktrína, která začala být uplatňována po nástupu ministra zahraničních věcí Jevgenije Primakova v roce 1996. Ten prosazoval angažovanost Ruska ve Střední Asii jakožto zásadním regionu jeho zahraniční politiky⁸⁶ (Scott, Frickenstein 2010: 69-70). Podle tohoto zahraničně politického konceptu Rusko považuje „blízké zahraničí“ za sféru svého prioritního zájmu, kde se snaží účastnit všech důležitých zahraničněpolitických rozhodnutí v daných státech a samozřejmě je i ovlivňovat. Na základě této zahraniční politiky hraje Ruská federace v oblasti výsadní roli a západní aktér v tomto regionu není vítán. Jeho přítomnost by Ruská federace brala jako narušení svých zájmů a možnou hrozbu.⁸⁷ Na protiruskou zahraniční politiku v daném regionu reaguje Moskva velmi negativně (Trenin 2003: 124-125). Právě vliv ve Střední Asii a uzavírání spojení s klíčovými hráči středoasijského regionu⁸⁸, díky kterému je Rusko schopno vyvažovat obrovský vliv USA ve světové politice a tím udržovat rovnováhu moci vůči USA a také své mocenské postavení ve světě, je pro Ruskou federaci zásadní. *„Rusové potvrdili svůj vliv ve Střední Asii zřízením a aktivní účastí v několika regionálních multilaterálních organizacích. Kreml vnímá stabilitu ve Střední Asii jako ručitele ruské národní bezpečnosti, která je*

⁸⁶ Konkrétně v této doktríně Primakov napsal, že se Západ snaží aktivně zničit ruské výsadní postavení v oblasti Střední Asie a bývalých postsovětských republikách (Scott, Frickenstein 2010: 69).

⁸⁷ Po 11. září 2001 se do oblasti Střední Asie dostávají USA za vydatné pomoci Ruské federace - v tento moment Moskva USA přítomnost nebrala jako možnou hrozbu a naopak svou pomocí vyjádřila solidaritu USA v boji proti terorismu (sama Moskva měla zájem na stabilizaci afghánských hranic). Dlouhodobá přítomnost USA vojáků měla za následek otočení ruských zájmů a opětovný strach o dané teritorium, ze kterého se Kreml za pomoci různých výhod pro dané státy snažil vypudit USA (Freire 2009: 131-132).

⁸⁸ Například spojení Ruska a Číny v rámci Šanghajske organizace spolupráce.

zaručována prostřednictvím různých regionálních organizací, které se často překrývají jak v členství, tak v účelu. ODKB, JevrAzEs a ŠOS ilustrují ruské pokusy o splnění daného cíle“ (Scott, Frickenstein 2010: 71).

Pro Rusko je region Střední Asie oblastí primárních zájmů a střet ruských a západních zájmů v této oblasti vidí RF jako hru s nulovým součtem. Státy přímo sousedící s Ruskem by měly být i po rozpadu SSSR nárazníkovou zónou mezi Ruskem a Severoatlantickou aliancí a chránit „měkké břicho“ RF (Trenin 2003: 126). Proto Rusko přišlo se zahraničně politickou koncepcí z roku 2000 (za vlády prezidenta Putina), ve které podporuje eliminaci a snížení možnosti vzniku zdrojů napětí v regionu Střední Asie (Nygren, 2008: 20). Díky této strategii by si Rusko mělo uchránit svou nejzranitelnější část před případným nepřítelem (z jihu je chráněno postsovětskými státy, ze severu Severním ledovým oceánem, atd.). Z tohoto důvodu je jakýkoli prozápadní postoj států v této oblasti pro Rusko nepřijatelný a znamenal by jeho ohrožení.

Jako poslední zájem v oblasti můžeme spatřovat obrovské ruské menšiny nacházející se na území středoasijských států (Trenin 2003: 127). Po rozpadu SSSR vzniklo 14 nových států s 25 milionovou ruskou menšinou. Velké problémy s tím byly v Pobaltí, ale také ve střední Asii.⁸⁹

Podle výše vyjmenovaného nám může být jasné, proč si Ruská federace chce udržet hegemonické postavení v oblasti Střední Asie. Svě postavení se Rusko snaží upevňovat nejen na základě své vojenské síly, či ekonomické oblasti, ale i přes integrační uskupení, které v dané oblasti vznikají a ve kterých Rusko participuje.

⁸⁹ Například po vzniku Kazachstánu tvořilo jeho obyvatelstvo 40% Kazachů a 40% Rusů a zbytek ostatní národnosti. Rusové v Kazachstánu měli z dob SSSR lepší vzdělání a lepší sociální postavení, proto se tam zvedla vlna odporu a byl zde pokus o vymýcení ruštiny ze škol a její nahrazení kazaštinou. To byl problém, neboť spousta Kazachů ani kazašsky nemluví. V tomto období se z Kazachstánu odstěhovalo okolo půl miliónu Rusů, avšak ještě velká menšina tam zbyla, tu Ruská federace využívá k nátlaku na politiky v Kazachstánu.

Z výše zmíněného je jasné, že spolupráce mezi státy Střední Asie a Ruskem není přínosem pouze pro malé státy, ale i pro samotné Rusko. Vliv v těchto zemích mu přináší mnoho výhod - ekonomických, kdy se středoasijské země stávají odbytištěm pro jinde nekonkurence schopné zboží. Zároveň z nich Rusko levně importuje nerostné suroviny, které následně rozprodává na svém trhu. Jako další výhodu ve spolupráci Ruska a středoasijských států spatřuji ve „znovuobsazení“ strategického území Ruskem a s tím spojené zvýšení vlastní prestiže v mezinárodním systému. Též nemohu zapomenout na ideového spojence, kterého Rusko v těchto malých republikách nachází. Z tohoto spojení čerpají všechny strany, tak jak bylo popsáno v teorii malých států.

4.2. Zájmy Čínské lidové republiky

Do rozpadu Sovětského svazu se Čína v oblasti Střední Asie nijak výrazněji neangažovala, jelikož nechtěla narušovat integritu SSSR (Pop 2010: 198). Avšak historicky Čína chápe Střední Asii jako periferii své říše – viz historie a vymezení Střední Asie. Čína v roce 1949 obsadila oblast Východního Turkestánu, známého jako oblast Sin-t'iang, historicky náležící Střední Asii, která se projevuje separatistickými a teroristickými tendencemi.

Po rozpadu Sovětského svazu se mezi odborníky spekulovalo, zda nedojde ke střetu mezi Čínou a Ruskou federací o oblast Střední Asie. Avšak ani po více než 20 letech od rozpadu SSSR nedošlo k žádné větší krizi mezi těmito velmocemi a naopak dochází k prohloubení spolupráce i se středoasijskými republikami v rámci Šanghajské organizace spolupráce (Peyrouse 2007: 70).

Zájmy Číny ve středoasijské oblasti by se daly rozdělit na bezpečnostní/územní a ekonomické, které jsou pevně spojeny s ekonomickým rozvojem země a získáním nové surovinové základny. Po rozpadu Sovětského svazu se Čína obávala stejného postupu a separatistických tendencí problematického regionu Sin-ťiang a situaci řešila masivním zalidněním oblasti čínským etnikem (Swänstorm: 2007: 83-85). Politiku Číny vůči Střední Asii je možné rozdělit na několik fází. První fází, která trvala do poloviny 90. let, bychom mohli nazvat fází vyčkávací, kdy se Čína snažila za pomoci diplomatického zastoupení nastolit přátelské vztahy a tím zničit stereotypy, které o Číně v postsovětských státech panovaly (Peyrouse 2009: 4; Pop 2010: 198). V další fázi v letech 1995-2001 se podařilo vyřešit otázku problematiky státních hranic se sousedními státy ve prospěch Číny (Tádžikistán přenechal Číně území o rozloze 990 km², Kyrgyzstán 1250 km² a Kazachstán pouze 407 km² z požadovaných 944 km²), navázání ekonomické spolupráce a položení základu pro řešení bezpečnostních otázek v regionu (Číně se jednalo především o separatistický region Sin-t'iang) za pomoci Šanghajske pětky. Ta byla v roce 2001 transformována do ŠOS.⁹⁰ Díky ní začala Čína výrazněji zasahovat do regionu Střední Asie, aniž by vzbudila nelibost ze strany Ruské federace. Právě separatismus a extremismus a boj proti nim hraje ve spolupráci se středoasijskými státy v rámci ŠOS, které neuznaly dělitelnost Číny a tedy nárok ujgurské oblasti na oddělení, jednu z největších rolí. A díky tomu si Čína může být jistá, že se nedostane ujgurské oblasti podpory těchto zemí (srov. Horák 2009: 36-39; Pop 2010: 198; Swänstorm: 2007: 79-80).

Další fází je možné počítat od roku 2001, kdy se díky tažení do Afghánistánu a později do Iráku dostávají do oblasti Spojené státy americké. Právě s válkou v Afghánistánu souvisel vstup USA do oblasti Střední Asie a otevření spojeneckých vojenských základen v Kyrgyzstánu a Uzbekistánu, což Čína

⁹⁰ Viz předchozí kapitola.

nesla velmi nelibě i přes původní shodu v rámci RB OSN. Čína se snažila za pomoci zvýšení ekonomické výměny se státy Střední Asie vypudit USA z oblasti, jelikož se během Spojenecké angažovanosti v regionu obávala neklidu v oblasti Sin-ťiang a o zajištění dodávek surovinového bohatství (Peyrouse 2009: 5). V roce 2002 začala narůstat obchodní výměna mezi středoasijskými státy a Čínou (především export surovin-ropa a zemní plyn), což bylo způsobeno přítomností USA v regionu a válkou v zálivu (Swänstorm: 2007: 79-81). Do té doby Čína spoléhala na dodávky ropy právě z oblasti Perského zálivu. Ty se postupně díky probíhající válce začaly finančně nevyplácet, proto Čína obrátila svou pozornost na Střední Asii (Pop 2010: 198). Avšak i tak zůstal monopol v exportu surovin ze Střední Asie Rusku a Čína ho jen tak neohrozí (ibid: 198). To může být způsobeno tím, že většina obchodů se odehrává mezi středoasijskými zeměmi a provincií Sin-ťiang (například 75% obchodu Kazachstánu a Číny se odehrává právě s touto provincií a naopak pro provincii Sin-ťiang představuje Střední Asie až 80% exportu), (Zhao 2007: 144-148). Snaha Číny o export svých výrobků do středoasijského regionu nedosáhla a zřejmě ani nedosáhne svého maxima, jelikož již nyní se objevují určité problémy – např. nedostatečná kvalita výrobků (Horák 2009: 38-40).

4.3. Zájmy USA

Hned na úvod je nutné říci, že hlavním problémem ve spolupráci USA a Středoasijských států je nátlak Washingtonu na liberalizaci autoritářských režimů a dodržování lidských práv výměnou za jisté výhody plynoucí ze spolupráce s USA. Všichni autoritářští vůdci mají s těmito podmínkami problém a velmi neradi na ně přistupují. Z tohoto důvodu nemají USA větší šanci se v regionu prosadit.

Po rozpadu SSSR byly středoasijské postsovětské státy chápány Spojenými státy spíše jako potenciální ekonomický partner, nežli politický (Pihlblad, Tian: 2012: 95). Na straně USA panoval strach z rozšíření islámského fundamentalismu z jihu právě do těchto nově vzniklých států, proto byl Washington zpočátku benevolentnější vůči autoritářským režimům v daných zemích, než jinde ve světě (Rumer 2007 23). Avšak po invazi do Afghánistánu a následně do Iráku i tato benevolentnost ze strany USA ustoupila.

Během 90. let Washington obracel pozornost především na státy integrující se v rámci GUAM, tedy na státy se snahou o demokratický rozvoj země. V roce 1999 se do této organizace přidal i Uzbekistán, který později z organizace vystoupil⁹¹. Během tohoto období bylo všem zemím regionu nabídnuto členství v programu Partnerství pro mír, kam se všechny země kromě Tádžikistánu⁹² postiženého občanskou válkou připojily (Scott, Frickenstein 2010: 69).⁹³ Devadesátá léta jsou charakteristická ekonomickou spoluprací s USA. Washington posílal obrovské investice směrem do průmyslu. Spolupráce vyvrcholila stavbou ropovodu z Baku do Ceyhanu, na který se měly napojit středoasijské státy jako Turkmenistán, Kazachstán aj. Hlavním důvodem stavby tohoto ropovodu byla diverzifikace ropovodů a snaha o vyhnutí se Ruské federaci. V podstatě veškeré úsilí USA v regionu v tomto období byly hnány snahou o diverzifikaci zdrojů a získání přístupu k ropě a zemnímu plynu v oblasti (srov. Blank 2007: 314-315; Horák 2005: 21; Pihlblad, Tian: 2012: 95-96).

James Collins speciální poradce tajemníka OSN pro nově nezávislé státy, v roce 1996 definoval USA cíle v regionu Střední Asie, jako následující:

⁹¹ Po vstupu Uzbekistánu přejmenováno na GUUAM.

⁹² Tádžikistán se k PfP přidal až v roce 2002.

⁹³ NATO: Signatures PfP (http://www.nato.int/cps/en/SID-B13A77AE-82C7A1CF/natolive/topics_82584.htm, 20. 3. 2013).

- 1) podpora nezávislosti, suverenity a bezpečnosti každého z pěti střeđoasijských států
- 2) pomoc při vytváření volného trhu a dodržování lidských práv
- 3) zapojení střeđoasijských států do světových integračních procesů a programů spolupráce (např. PfP)
- 4) podpora států při vytváření mírových vztahů mezi sebou a sousedy
- 5) zamezení obchodování se zbraněmi hromadného ničení nebo jejich částmi přes tyto státy
- 6) zvýšení spolupráce s USA, především diverzifikace globálního zásobování nerostnými surovinami
- 7) primárním cílem USA je denuklearizace střeđoasijských republik výměnou za politickou, diplomatickou a ekonomickou podporu ze strany USA⁹⁴ (Collins podle Romman 2010: 105-106).

Zájmy USA v další dekádě můžeme označit jako čistě bezpečnostní. Vstupem vojenských jednotek USA po 11. září do Střední Asie se USA spolu s Ruskem staly nejvýznamnějšími státy regionu (Blank 2007: 313). Většina střeđoasijských států zpočátku americkou přítomnost v regionu vítala a poskytla jim prostor pro základny, za což se jim dostalo nemalé finanční kompenzace. V Kyrgyzstánu byla na letišti v Manasu zřízena americká letecká základna. Stejně tak tomu bylo v Uzbekistánu nedaleko Chanabádu a Tádžikistánu (Pomfret 2008: 61). Očekávání obou zemí však americká vojenská přítomnost nespĺnila - ba naopak. Washington začal podmiňovat finanční kompenzace liberalizací a demokratizací společnosti, což se samozřejmě nelíbilo autokratickým vůdcům (Blank 2007: 313; Rumer 2007: 40-41; Horák 2008: 21). „*Primárním strategickým cílem USA ve Střední Asii je rozvoj nezávislých, demokratických a stabilních států, který zavazuje*

⁹⁴ V tomto směru Washington spolupracoval se střeđoasijskými státy na demontáži a dopravě štěpného materiálu do USA. Největším úspěchem USA pro podporu nešíření jaderných zbraní byl rok 1995, kdy byla odvezena poslední jaderná hlavice z Kazachstánu (Romman 2010: 105-106).

k politickým a ekonomickým reformám, které jsou základem pro moderní společnosti a cestou k moderní světové, ekonomické integraci“ (Blank 2007: 313).

Pokud můžeme s odstupem hodnotit, tak největší chybou USA byl nátlak na středoasijské země v otázce demokratizace společnosti. Všechny tyto státy se počínaje Tádžikistánem a konče Uzbekistánem začaly opět orientovat směrem na Moskvu, protože spolupráce s USA nesplnila jejich původní očekávání a ani se nestala tak výhodnou, jak původně očekávaly.

4.4. Shrnutí

Ruské zájmy v oblasti jsou jak čistě pragmatické – bezpečnostní, ekonomické, tak i ideové, kdy se Rusko stále navrácí k éře Sovětského svazu a carského Ruska, když bylo světovým hegemonem (srov. Freire 2009; Scott, Frickenstein 2010; Trenin 2003: 124-125). Ruské zájmy v oblasti by se daly vysvětlit i za pomoci Mackinderovy teorie (Mackinder 1904), tedy pokud Rusko opět ovládne politicky, ekonomicky a vojensky tyto země, stane se opětovně světovým hegemonem. Naopak zájmy Spojených států v oblasti by se daly vysvětlit na základě Brzezinskiho teorie (Brzezinski 1999), kdy je třeba zamezit spojenectví mezi Ruskem a Čínou. Proto je nutné se angažovat v daném regionu a tím překazit sesazení USA jako světové velmoci z pomyslného trůnu. Pokud se USA podaří udržet svůj klesající vliv v Euroasii, měly by podle Brzezinskiho teorie být i nadále světovým hegemonem.

U čínského angažmá ve Střední Asii dle mého názoru nelze aplikovat ani jednu z geopolitických teorií. Číně jde především o vlastní ekonomický růst za pomoci importu levných surovin ze Střední Asie a naopak exportu svých

výrobku na středoasijský trh, čímž zvyšuje svůj ekonomický růst. Samozřejmě je zde nutné zmínit i bezpečností zájem, tj. udržení separatistického regionu pohromadě v rámci Číny a jeho ekonomický růst.

Na základě spolupráce středoasijských států spolu s konkrétními velmocemi se mi potvrdil realistický, resp. neorealistický, konkrétně Waltzův (Waltz 1979) předpoklad, ve kterém neorealisté uznávají spolupráci mezi státy, ale pouze krátkodobou a po dobu výhodnosti pro všechny aktéry. Podle Waltze je spolupráce způsobem, jakým mohou státy dosáhnout okamžitého posílení své vlastní pozice a mocenského potenciálu. Proto může Rusko spolupracovat se zeměmi Střední Asie ať už na základě různých multilaterálních dohod (v rámci organizací jako např. SNS, ODKB atd.), nebo na základě bilaterální spolupráce. Tato spolupráce je podle realistů možná pouze po dobu její výhodnosti pro všechny strany. Též pro státy Střední Asie je výhodnější spolupracovat s Ruskem, které vykupuje jejich suroviny, dodává jim levnější zbraně, poskytuje nenávratné půjčky, podporuje místní režimy, než se Západem, konkrétně s USA, které za finanční podporu žádají demokratizaci režimů. Odklon středoasijských států od proruské orientace po 11. září 2001 směrem k proamerické a jejich následný návrat k proruské orientaci potvrzuje předpoklad, že státy spolu spolupracují pouze do té doby, dokud je to pro ně výhodné. A tento rys je platný i pro malé státy, které se připojí k tomu aktérovi, který se zdá silnější a který jim zajistí jejich vlastní bezpečí, ať za pomoci síly nebo za pomoci finančních dotací.

5. Závěr

Hlavním cílem mé diplomové práce bylo systematicky analyzovat chování středoasijských republik v rámci teorie malých států, kterou jsem si vymezila v teoretické části práce. Jako hypotézu, kterou jsem se snažila potvrdit během empirického výzkumu, jsem si zvolila předpoklad, že státy Střední Asie, ač se malými na první pohled rozhodně nezdají, můžeme považovat na základě určitých kritérií a na základě jejich chování, nejen vůči velmocím, primárně vůči Ruské federaci a sekundárně k ostatním velmocím angažujícím se v této oblasti (tedy Čínské lidové republice a USA), za státy malé.

V teoretické části práce jsem definovala malý stát všeobecně na základě definic několika různých autorů zabývajících se touto problematikou. Posléze jsem konkretizovala rysy, na základě kterých jsem v praktické části na pěti případových studiích středoasijských států posuzovala, zda se jedná o státy malé či nikoliv. Kritéria pro kvalifikaci malých států jsem se snažila zkombinovat a syntetizovat tak, aby co nejlépe vyhovovala sledovanému kontextu. Mezi tato kritéria jsem zařadila počet obyvatel, podíl HDP na světovém trhu a rozlohu státu. Jako relativní kritéria pro potvrzení či vyvrácení mé teze, že Středoasijské státy mohou být kvalifikovány jako státy malé, jsem použila rozlohu země v relativním měřítku a Widbergovu definici „malosti“ státu, kdy předpokladem malosti státu je nedostatek vlivu na prostředí, ve kterém se daná země nachází (Wiberg 1987: 339). Na základě tohoto zkoumání jsem v empirické části došla k závěru, že tyto relativně velké středoasijské státy je možné kategorizovat jako státy malé, jelikož splnily většinu kritérií (pouze absolutní měřítko rozlohy státu se jevílo jako problematické).

V další části jsem aplikovala teorii malých států na chování daných zemí – konkrétně účast v regionálních integračních procesech, aliancích a neutralitu. Na základě této aplikace jsem došla k názoru, že všechny státy Střední Asie je možné považovat za státy malé i na základě chování, ačkoliv beze zbytku nesplňují veškeré body chování malých států, splňují pouze některé z nich - neutralitu, účast v alianci a účast ve většině regionálních uskupení atd. Neutralita a účast v aliancích patří mezi nejstarší strategie malých států (Kotyk, Had 1998: 12) a z tohoto důvodu je můžeme označit za státy malé. Samozřejmě jsem ve svém zkoumání našla i další rozpoznatelné vzorce chování společné pro malé státy.

Další rozpoznatelné vzorce chování malých států, které jsou znatelné i u států Střední Asie, jsou:

- intenzivní zapojení do mezinárodní ekonomiky a ekonomické integrace – zde se jedná především o regionální zapojení v rámci JevrAzEs, ŠOS ale i skrze bilaterální dohody spolu s Ruskem či Čínou (případ Tádžikistánu)
- kladení důrazu na diplomatické a ekonomické nástroje zahraniční politiky více než na vojenské prostředky – toto je logické, neboť středoasijské státy si dobře uvědomují, že sousedství s Ruskem jim nedovoluje kladení odporu vojenskou cestou a s tím je spojená snaha o předcházení konfliktů (případný konflikt by mohl daný stát zcela zničit)
- důvěra v mocnosti (konkrétně v Rusko) v oblasti zajištění jejich bezpečnosti, partnerství a zdrojů, protože právě mocnost (Rusko) je schopná těmto relativně slabým státům zajistit většinu aspektů nutných pro přežití v MS. Spolupráce s RF jak na bilaterálním, tak i multilaterálním základě v oblasti zajištění bezpečnosti – ODKB atd.

Co už je méně znatelné v chování těchto států (což je pravděpodobně dáno jejich nedostatečnou vyspělostí a rozvinutostí), je prosazování mezinárodního

práva, vytváření mezinárodních institucí a organizací, vytváření mezinárodních norem, dohled nad dodržováním mezinárodních norem a práva (srov. Drulák 1997: 7; Hey 2003: 5).

Dalším zkoumaným rysem chování byl vztah vůči velmocím angažujícím se v daném regionu. Na základě tohoto zkoumání jsem zjistila, že všechny země regionu spolupracují asi nejvíce s Ruskou federací, což je logické vzhledem k jejich společné historii, kultuře, jazyku atd. Spolupráce s Ruskem obsahuje všechny dimenze zahraniční politiky těchto zemí, ekonomickou spoluprací počínaje, přes vojenskou kooperaci a politickou spoluprací konče (Freire 2009: 144). Spolupráce s Čínou je v daném regionu omezena pouze na ekonomickou oblast. Hlavním důvodem jsou předsudky o Číně, které v oblasti panují. Vliv USA v oblasti po 11. září 2001 vzrostl a Uzbekistán, Kyrgyzstán a částečně i Tádžikistán se snažily využít spojeneckého vstupu do oblasti. Obrat u těchto zemí nastal po roce 2003 – spojenecké invazi do Iráku a kritice Washingtonu v roce 2005 na události v Andidžanu.

Proto se domnívám, že středoasijské státy můžeme na základě teorie malých států označit za státy malé (což jsem si ověřila na základě statistických údajů, kde byly všechny státy klasifikovány jako státy malé), tak i na základě jejich chování, kdy jsou všechny země (krom Turkmenistánu) členy organizací a aliancí pod vedením hegemonu (v našem případě Ruska). Turkmenistán tento předpoklad též splňuje, a to vyhlášenou neutralitou.

6. Zdroje

6.1. Odborná literatura

Antonenko, Oksana: 2007. Russia, Central Asia and the Shanghai Cooperation Organization. *Russian Analytical Digest*, No. 25, s. 7-12, dostupné na: <http://www.res.ethz.ch/analysis/rad/details.cfm?lng=en&id=34814>, 26. 3. 2013.

Aris, Stephen: 2010. Russia's Approach to Multilateral Cooperation in the Post-Soviet Space: CSTO, EurAsEC and SCO. *Russian Analytical Digest*, No. 76, s. 2-5, dostupné na: <http://www.res.ethz.ch/analysis/rad/details.cfm?lng=en&id=115180>, 26. 3. 2013.

Baylis, John – Smith, Steve (eds.): 2001. Globalization of World Politics. In: Dunne, Tim – Schmidt, Brian: *Realism*. Oxford University: Oxford, 141-159.

Beneš, Vít: 2005. *Normativní chování malých států jako výsledek kalkulace jejich dlouhodobých zájmů*. Policy papers, dostupné na: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=29245>, 27. 3. 2013.

Blank, Stephen: 2007. Demokratizatsiya. *The Journal of Post-soviet Democratization*, Vol. 15, No. 3, s. 312 – 334.

Brzezinski, Zbigniew: 1999. *Velká šachovnice. K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha*. Mladá fronta: Praha.

Darchiashvili, Vakhtang: Kyrgyzstán. In: Kuchyňková, Petra, Šmíd, Tomáš (eds.): 2006. *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Mezinárodní politologický ústav: Brno, s. 155-163.

Darchiashvili, Vakhtang: 2006. Tádžikistán. In: Kuchyňková, Petra, Šmíd, Tomáš (eds.): *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Mezinárodní politologický ústav: Brno, s. 164-173.

Darchiashvili, Vakhtang: 2006. Turkmenistán. In: Kuchyňková, Petra, Šmíd, Tomáš (eds.): *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Mezinárodní politologický ústav: Brno, s. 174-181.

Drulák, Petr: 1997. Co dělat, když jste malý. *Mezinárodní politika*, Vol. 21, No. 5, 6-7.

Drulák, Petr – Druláková, Radka: 2000. *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. VŠE: Praha.

Freire, Maria: 2009. Russian policy in Cenral Asia: Supporting, balancing, coercing or imposing. *Asian perspective*, Vol. 33, No. 2, s. 125-149.

Frickenstein, Scott: 2010. The Resurgence of Russian Interests in Central Asia. *Air and Space power journal*, Vol. 14, No. 1, s. 67-74.

Had, Miloslav – Kotyk, Václav a kol.: 1998. *Malé země, velcí sousedé*. Ústav mezinárodních vztahů: Praha.

Handel, Michael: 2006. Weak States in the International system. In: Ingebritsen, Christine – Neumann, Iver (eds.): *Small states in international relations* . University of Washington Press: Seattle, s. 149- 193.

Henrikson, Alan K.: 1999. *Small States in World Politics: The International Political Position and Diplomatic Influence of the World's Growing Number of Smaller Countries*. The Fletcher School of Law and Diplomacy Tufts University: Medford.

Hey, Jeanne A. K.: 2003. Introducing Small State Foreign Policy. In: Hey, Jeanne A. K. (eds.): *Small States in World Politics*. Lynne Rienner Publisher: London, s. 1-12.

Hey, Jeanne A. K.: 2003. Refining Our Understanding of Small State Foreign Policy. In: Hey, Jeanne A. K. (eds.): *Small States in World Politics*. Lynne Rienner Publisher: London, s. 185-197.

Hnízdo, Bořek: 1995. *Mezinárodní perspektivy politických regionů*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku: Praha.

Horák, Slavomír: 2001. Geopolitika Střední Asie. *Mezinárodní politika*, Vol. 25, No. 5, s. 4-6.

Horák, Slavomír: 2005. Rusko v současné Střední Asii – návrat nebo kontinuita? Příklad Tádžikistánu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 40, No. 3. s. 99 – 101.

Horák, Slavomír: 2005. *Střední Asie mezi východem a západem*. Karolinum: Praha.

Horák, Slavomír: 2008. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Karolinum: Praha.

Horák, Slavomír: 2009. Nástup Číny ve Střední Asii? Možnosti a limity vzájemné spolupráce. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 44, No. 3, s. 33-52.

Horák, Slavomír: 2009. Středoasijská integrace. Pouze pod vlivem velmocí? In: Waisová, Šárka, a kol.: *Regionální integrační procesy*. Aleš Čeněk: Plzeň, s. 154-183.

Horák, Slavomír: 2010. Drogová hedvábná stezka. *Mezinárodní politika*, Vol. 34, No. 1, s. 10 – 13.

Christos, Kassimeris: 2008. The foreign policy of small power. *International Politics*, Vol. 46, No. 1, s. 84-101.

Chung, Chien-peng: 2004. The Shanghai Co-operation Organization: China's Changing Influence in Central Asia. *China Quarterly*, s. 989-1009.

Ilkhamov, Alisher: 2007. Russia Lures Uzbekistan as Its Strategic Satellite in Central Asia. *Russian Analytical Digest*, Vol. 29, No. 8, s. 8-11, dostupné na: http://kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/RESSpecNet/43854/ipublicationdocument_singledocument/873470F7-33D2-470E-A9F1-7764437F7903/en/Russian_Analytical_Digest_29.pdf, 15. 4. 2013.

Ingebritsen, Christine: 2006. Learning from Lilliput. In: Ingebritsen, Christine – Neumann, Iver (eds.): *Small states in international relations*. University of Washington Press: Seattle, s. 286-293.

Keohane Robert: 2006. Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics. In: Ingebritsen, Christine – Neumann, Iver (eds.): *Small states in international relations*. University of Washington Press: Seattle, s. 55-77.

Kuchyňková, Petra: 2006. Proměny a působení ruského vlivu v postsovětském prostoru. In: Kuchyňková, Petra, Šmíd, Tomáš (eds.): 2006. *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Mezinárodní politologický ústav: Brno, s. 9-14.

Kuchyňková, Petra: 2006. Utváření ruské zahraniční politiky po roce 1991 v postsovětském prostoru. In: Kuchyňková, Petra, Šmíd, Tomáš (eds.): 2006. *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Mezinárodní politologický ústav: Brno, s. 14-48.

Leichtová, Magda: 2009. Integrační procesy v postsovětském prostoru: role ruské federace v integračních procesech v oblasti Baltského a Černého moře. In: Waisová, Šárka, a kol.: *Regionální integrační procesy*. Aleš Čeněk, Plzeň, s. 183-206.

Lasák, Jan: 2006. Kazachstán. In: Kuchyňková, Petra, ŠMÍD, Tomáš (eds.): 2006. *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Mezinárodní politologický ústav: Brno, 140-153.

Mackinder, Halford, J.: 1904. The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal*, Vol. 23., No. 4, s. 421-437.

Mohamed, Ali Naseer: 2002. *The Diplomacy of Micro-states*. Netherlands Institute of International Relations: Clingendael.

Neumann, Iver B. – Gstöhl, Sieglinde: 2006. Lilliputians in Gulliver's World? Small States in International Relations. In: Ingebritsen, Christine – Neumann, Iver (eds.): *Small states in international relations*. University of Washington Press: Seattle, 1-23.

Nygren, Bertil: 2008. *Rebuilding of Greater Russia: Putin's Foreign Policy towards the CIS Countries*. Routledge: New York.

Peyrouse, Sébastien: 2007. *Economic Aspects of Chinese-Central Asia Rapprochement*. Silk Road Paper. Central Asia-Caucasus Institute, dostupné na: http://www.silkroadstudies.org/new/docs/Silkroadpapers/2007/0709China-Central_Asia.pdf, 10. 4. 2013.

Peyrouse, Sébastien: 2009. *Central Asia's growing partnership with China*. EUCAM Working Paper 04, dostupné na: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDQQFjAA&url=http%3A%2F%2Fmercury.ethz.ch%2Fserviceengine%2FFiles%2FISN%2F111372%2Fpublicationdocument_singledocument%2Fdc6fd359-1de9-45e6-951f-202d55ac2e44%2Fen%2FWP4-EN.pdf&ei=8kaKUdC7Ko-WhQeMn4GgBA&usg=AFQjCNH8igTde9fDACKbaeprZ350J-_G0Q&bvm=bv.46226182,d.ZG4&cad=rja, 29. 4. 2013.

Pihlblad, David - Tian, Robert: 2012. U. S. Economical Strategic Interests in Central Asia: Current Situations and Expectations for the Future. *Journal of Management Policy and Practice*, Vol. 13, No. 3., s. 95-105.

Pomfret, Richard: 2008. *Regional integration in Central Asia. Discussion paper*, s. 49-68, dostupné na: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10644-008-9060-6>, 30. 3. 2013.

Pop, Irina: 2010. *China's energy strategy in Central Asia: Interactions with Russia, India and Japan*. UNISCI Working Paper 24, s. 197-220.

Rahman, Khalid: 2010. *Central Asia, Energy Security and Shanghai Cooperation Organization*. Conference paper, Institute of Central Asian Studies.

Rana, S Kishan: 2007. *The Diplomacy of Small States*. Conference Paper, dostupné na: <http://textus.diplomacy.edu/thina/TxGetXdoc.asp?IDconv=3226>, 26. 3. 2013.

Reiter, Dan: 2006. Learning, Realism, and Aliances: The Weight of the Shadow of the past. In: Ingebritsen, Christine – Neumann, Iver (eds.): *Small states in international relations* . University of Washington Press: Seattle, s. 231-273.

Romancov, Michael: 2004. Politická geografie a geopolitika. In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol.: *Úvod do studia politické vědy*. Eurolex Bohemia: Praha, 404-457.

Romman, Ali, Ahmad: 2010. US interests in Central Asia. *Journal of Central Asian Studies*, Vol. 19, No. 1, s. 105-118.

Roux, Jean-Paul: 2007. *Dějiny Střední Asie*. Nakladatelství lidové noviny: Praha.

Rumer, Eugene: 2007. The United States and Central Asia: Search of a Strategy. In: Rumer, Eugene, Trenin, Dmitri, Zhao, Hausheng: *Central Asia: views from Washington, Moscow, and Beijing*. M. E. Sharpe, Inc: New York.

Rozman, Gilbert: 2007. Russia's Asia policy. *Russian Analytical Digest*, Vol. 25, s. 2-5, dostupné na: <http://www.res.ethz.ch/analysis/rad/details.cfm?lng=en&id=34814>, 26. 4. 2013.

Saat, J. H.: 2005. *The Collective Security Treaty Organization*. Defence Academy of the United Kingdom: Camberley.

Souleimanov, Emil: 2005. *Integrace a dezintegrace v postsovětské Střední Asii*. Asociace pro mezinárodní otázky. Praha.

Spykman, Nicholas: 1994. *The Geography of the Peace*. Harcourt, Brace and Company: New York.

Swänstorm, Niklas: 2007. China's Role in Central Asia: Soft and Hard Power. *Global Dialogue*, Winter/Spring 2007, s. 79-88.

Trenin, Dmitri: 2003. Southern watch: Russia's policy in Central Asia. *Journal of International Affairs*, Vol. 56, No. 2, s. 119-131.

Trenin, Dmitri: 2007. Russia and Central Asia: Interests, Policies, and Prospects. In: RUMER, Eugene, TRENIN, Dmitri, ZHAO, Hausheng: *Central Asia: views from Washington, Moscow, and Beijing*. M. E. Sharpe, Inc: New York.

Vital, David: 1967. The Inequality of States: a Study of the Small Power in International Relations. In: Ingebritsen, Christine – Neumann, Iver (eds.): *Small states in international relations*. University of Washington Press: Seattle, s. 77-89.

Waisová, Šárka a kol.: 2007. *Atlas mezinárodních vztahů*. Aleš Čeněk: Plzeň.
Waisová, Šárka: 2009. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Aleš Čeněk: Plzeň.

Waltz, Kenneth: 1979. *Theory of International Politics*. McGraw-Hill: New York.
Wiberg, Håkan: 1987. The Security of Small Nations and Defences.
Journal of Peace Research, Vol. 24, No. 4, s. 339 – 343.

Wivel, Anders: 2009. *The Grand Strategie of Small European States*. Annual
Convention on the International Studies Association: New York.

Zhao, Hausheng: 2007. Central Asia in China's Diplomacy. In: Rumer,
Eugene, Trenin, Dmitri, Zhao, Hausheng: *Central Asia: views from
Washington, Moscow, and Beijing*. M. E. Sharpe, Inc: New York.

6.2. Internetové zdroje

Asijská rozvojová banka (ADB): <http://www.adb.org/>

Central Asia – Cacaus Institute: <http://www.cacianalyst.org>

CIA – The World Factbook: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>

Euroasijské ekonomické společenství: <http://www.evrazes.com>

Mezinárodní měnový fond: <http://www.imf.org>

Ministerstvo zahraničních věcí: <http://www.mzv.cz/>

Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti: <http://www.odkb.gov.ru>

Regionální geografie Asie: <http://geo-asie.upol.cz>

Společenství nezávislých států: <http://www.e-cis.info/page.php?id=19397>

Statistická agentura republiky Kazachstán: <http://www.stat.kz>

Šanghajská organizace spolupráce: <http://www.sectsko.org>

Velvyslanectví republiky Kazachstán v ČR: <http://www.kazembassy.cz/>

7. Resumé

This thesis seeks to apply the theory of small states to the countries of Central Asia. In this thesis, the author uses a strict definition of the concept of Central Asia, which is based on the most commonly accepted modern definition of the region, a territory as designated by the former Soviet space. On that basis, the author sees Central Asia as a region of former West Turkestan, namely Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan, in other words, the countries of the former Soviet Union located in Central Asia.

The issue of small states first became one of the key interests of scientists after the end of the Cold War, i.e. after the collapse of the Soviet Union and the emergence of new independent states. Given that, there has so far not been a general agreement reached in terms of the definition of a small state, and it is usually up to the particular author, and how they define the term for the purposes of their research. In the theoretical part of this thesis, several key definitions and criteria of different authors, upon which the author drew in the empirical part and which were then applied to the five given Central Asian states, respectively former post-Soviet republics, are presented. It might not seem logical at first to apply the theory of small states to states such as Kazakhstan, Uzbekistan and Turkmenistan, which are quite sizeable. Nevertheless, given the importance of Central Asia for contemporary geopolitics and especially the specifics regarding the composition of actors involved in this territory, it is fair to say that it is interesting to apply the theory of small states to this region.

The main objective of this thesis was to systematically analyse the behaviour of the given Central Asian republics in accordance with the theory of small states, which is defined in the theoretical part. The hypothesis, which was the

assumption that the states of Central Asia, although they do not seem small at first glance, can be, on the basis of certain criteria and on the basis of their behaviour, not only toward the powers, i.e. primarily toward the Russian Federation and secondarily toward other powers operating in this area (i.e. the People's Republic of China and the U.S.) considered small states, was confirmed. Thus, in the final part of the thesis, the author can conclude that the given Central Asian republics are, based on the theory of small states, indeed small states.